

Fylogeneze a diverzita vyšších rostlin Asteridní, lamiidní a campanulidní linie Petr Bureš

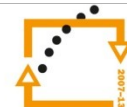
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

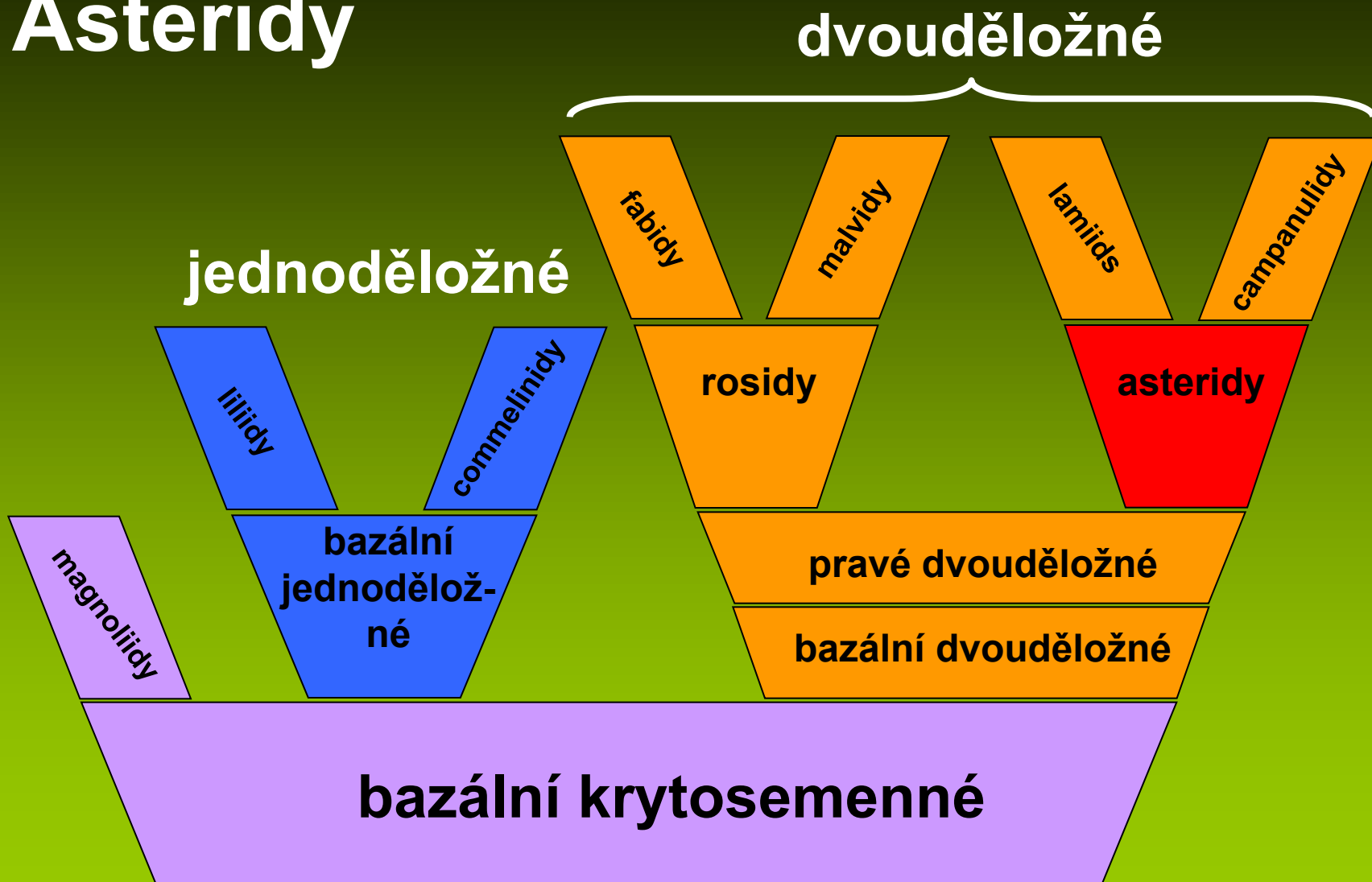

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vývojová větev směřující k hvězdnicovitým **Asteridy**

Tyčinky zpravidla v jediném kruhu často v počtu 5

Květní obaly často srostlé

Květy často drobnější s tendencí shlukovat se do květenství

V našich zeměpisných šířkách většinou nezahrnují stromové typy

řád *Ericales*

zahrnuje 24 čeledí z nichž důležité jsou čeledi:

- vřesovcovité (*Ericaceae*)
- prvosenkovité (*Primulaceae*)

přes dobrou molekulární podporu je morfologické vymezení řádu obtížné,

část čeledí se vyznačuje dvojnásobným počtem tyčinek v poměru ke korunním lístkům nebo cípům

zoubky listů často inervované jednou žilkou

Z dalších čeledí sem patří čajovníkovité (*Theaceae*)

prvosenkovité (*Primulaceae*) naši zástupci jsou bylinné povahy

57 / 2150 ve všech klimatických zónách především na severní polokouli

u nás 22 druhů

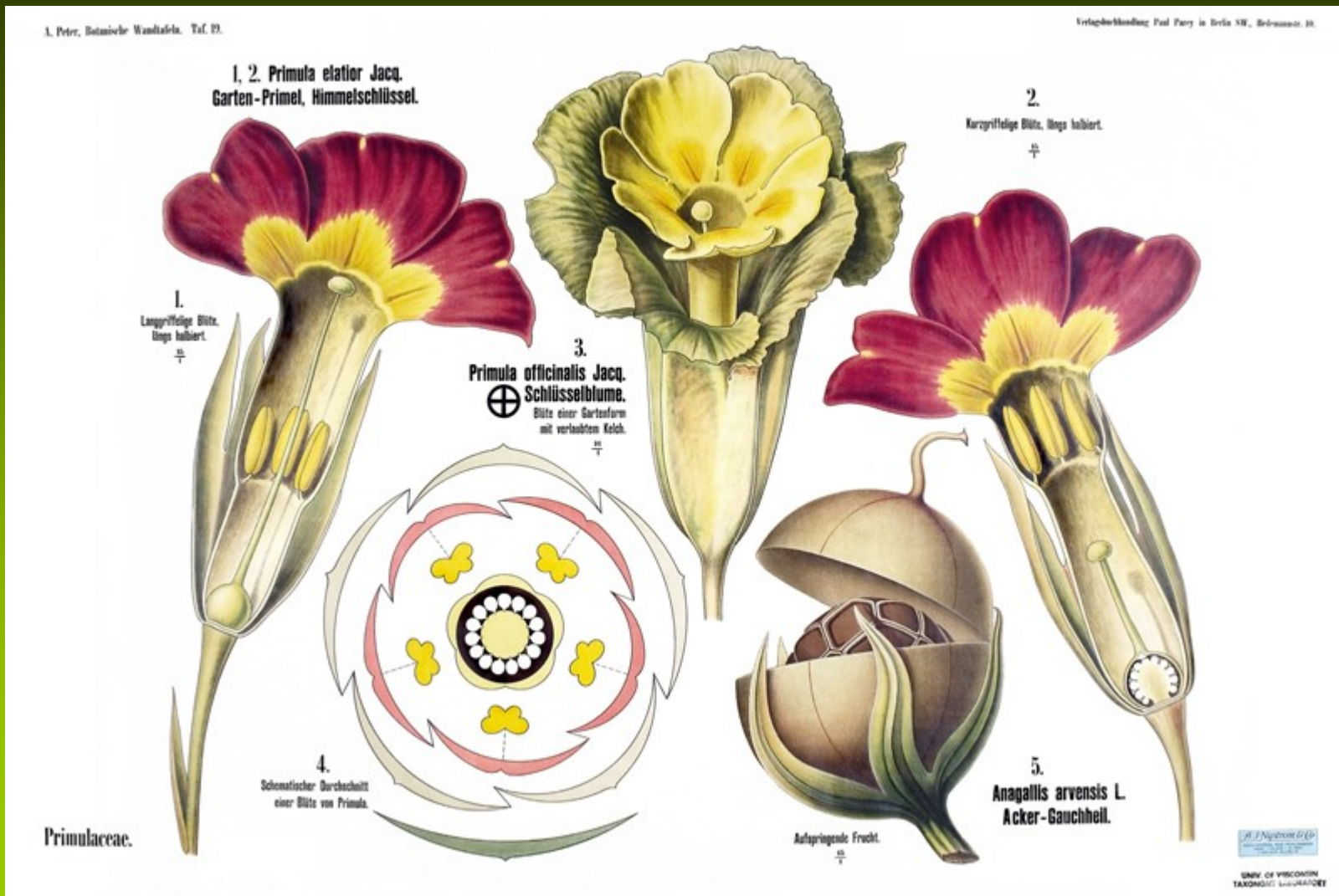

listy jednoduché, celistvé se zpeřenou žilnatinou, bez palistů

Květy oboupohlavné, heterochlamydeické, zpravidla aktiomorfní, někdy heterostylické, 4-5četné s volnými i srostlými obaly

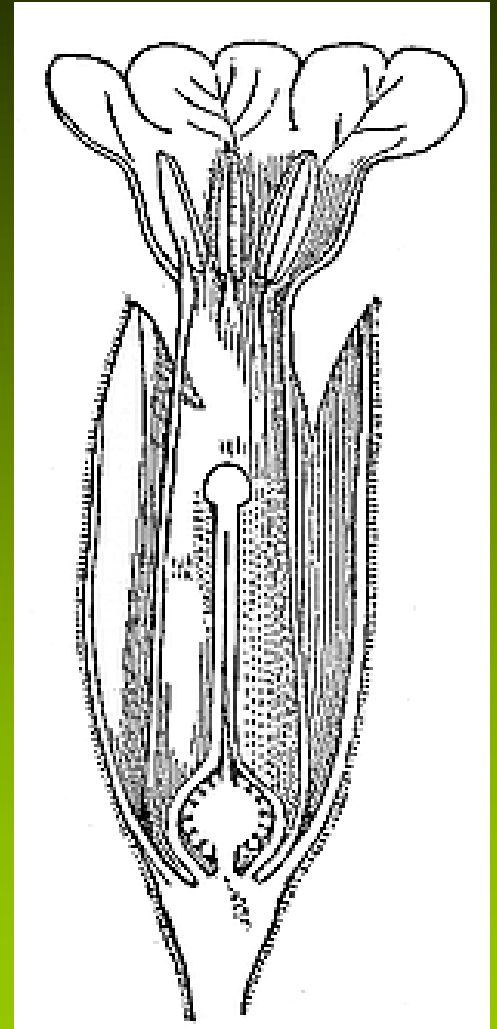

tyčinek 4-5,

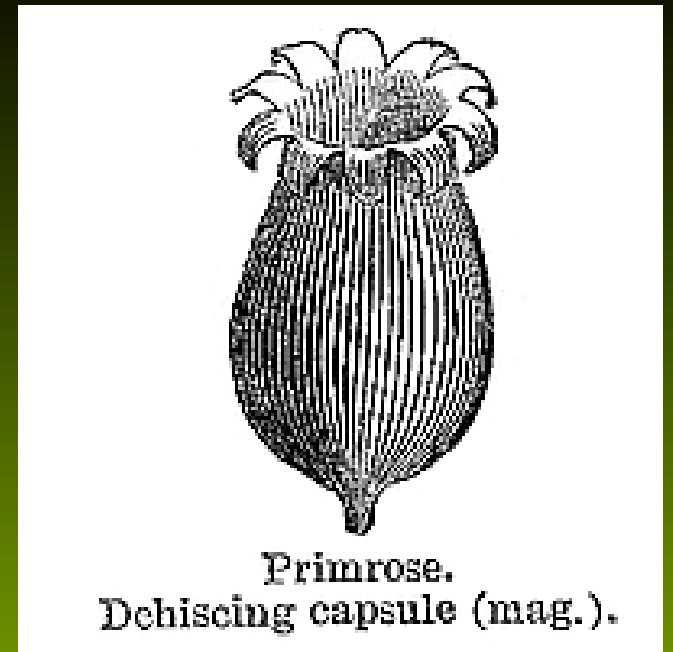

plodolistů 4-5, semeník svrchní, volná centrální placentace, blizna kulovitá

plodem u našich zástupců tobolka

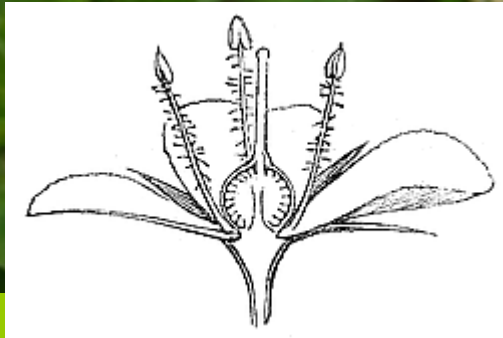
prvosenka jarní (*Primula veris*)

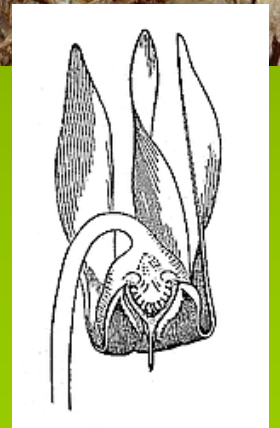
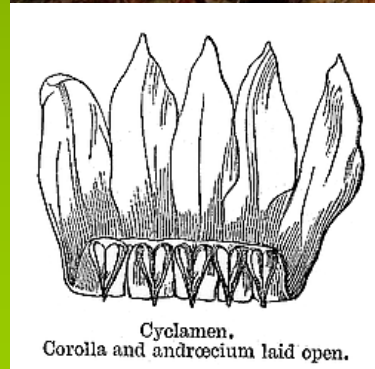
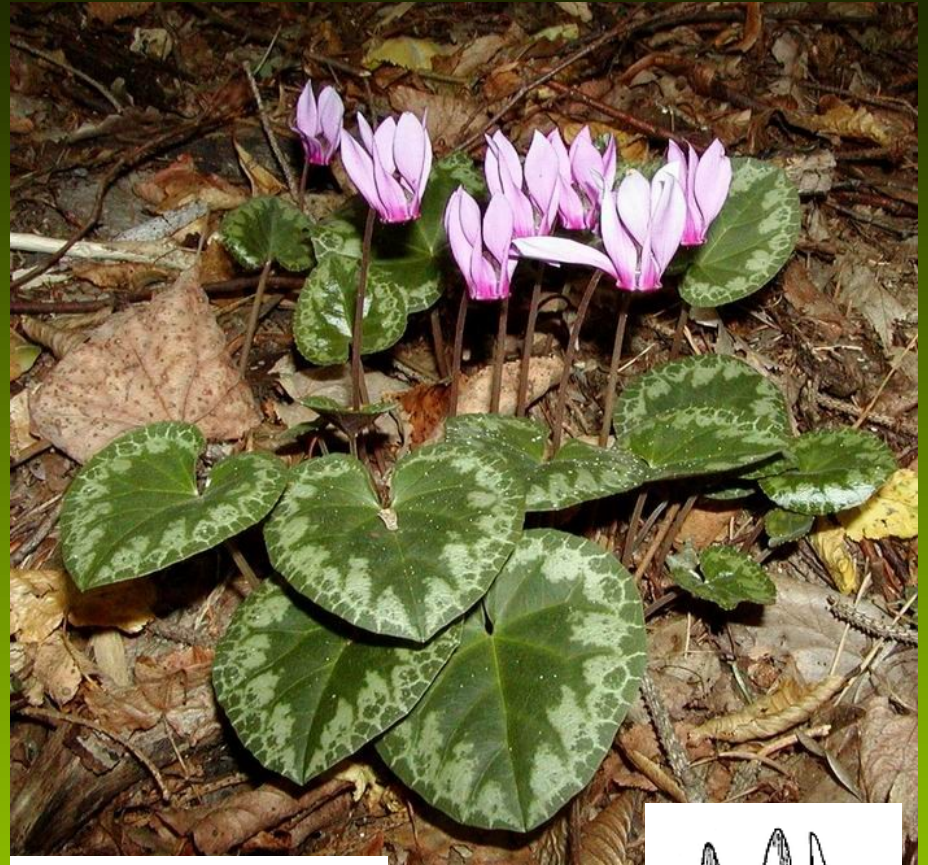
prvosenka vyšší (*Primula elatior*)

drchnička rolní (*Anagallis arvensis*)

brambořík (*Cyclamen purpurascens*)

vrbina penízková (*Lysimachia nummularia*)

vrbina obecná (*L. vulgaris*)

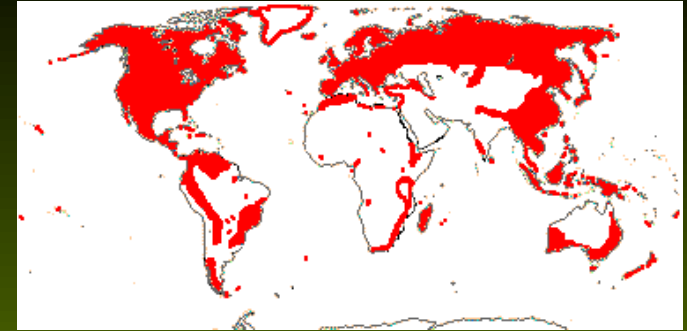

vřesovcovité (*Ericaceae*)

keříčky, keře, stromy, liány, vz. byliny, někdy
parazitické bez chlorofylu s mykorrhizou

124 / 4100 kosmopolitně,

u nás 22 druhů, řazených původně do samostatných čeledí (*Vacciniaceae*,
Pyrolaceae, *Empetraceae*, *Monotropaceae*)

listy jednoduché, celistvé, někdy drobné čárkovité

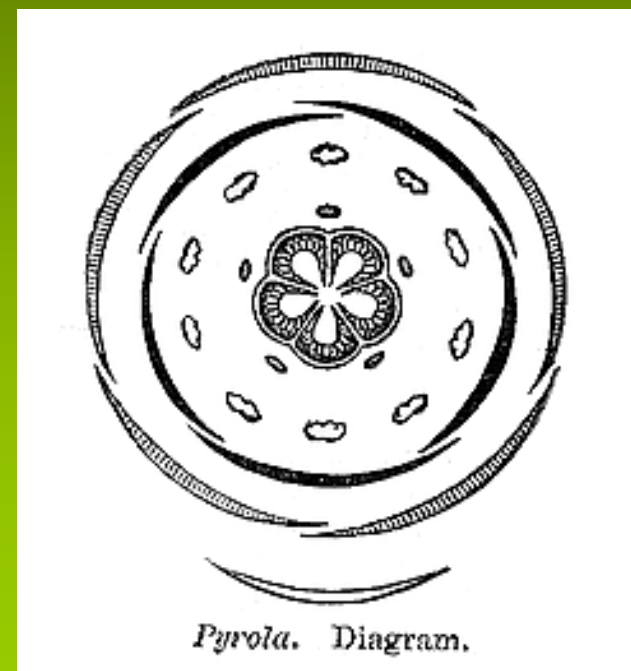
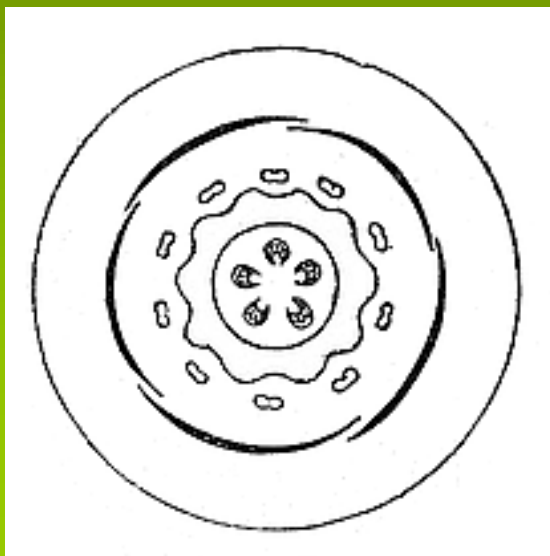
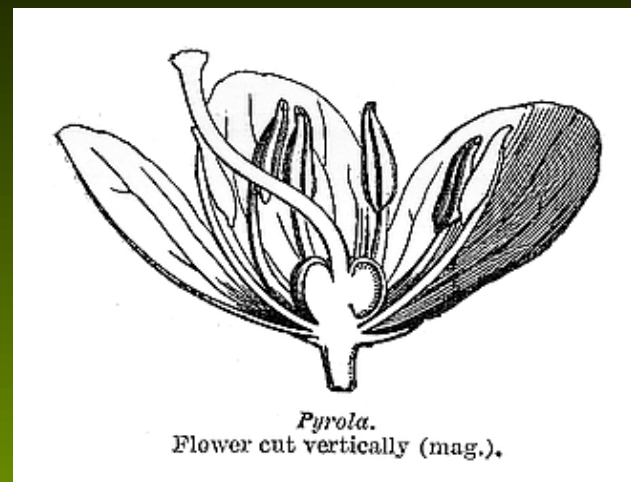
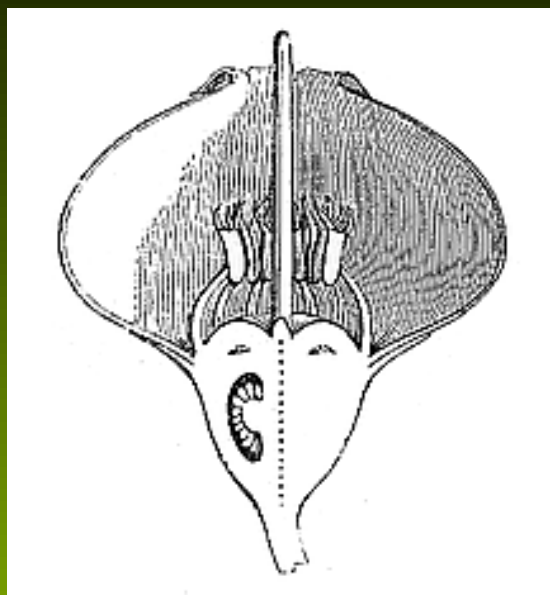
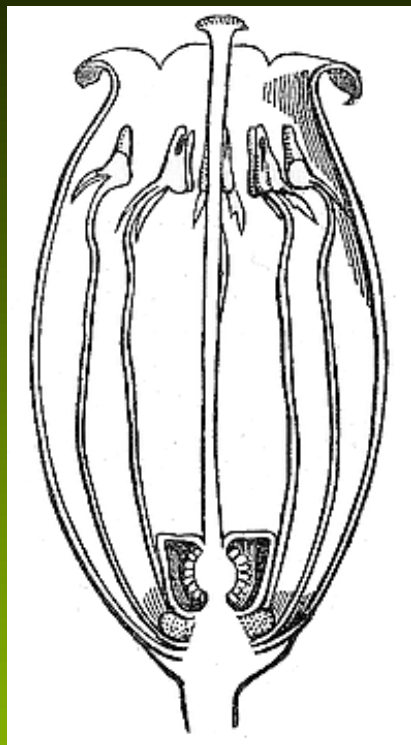

květy drobnější, zpravidla oboupohlavné,
heterochlamydeické, obvykle aktinomorfní, obaly
často srostlé, koruny často růžové nebo bílé, někdy
baňkovité, převislé

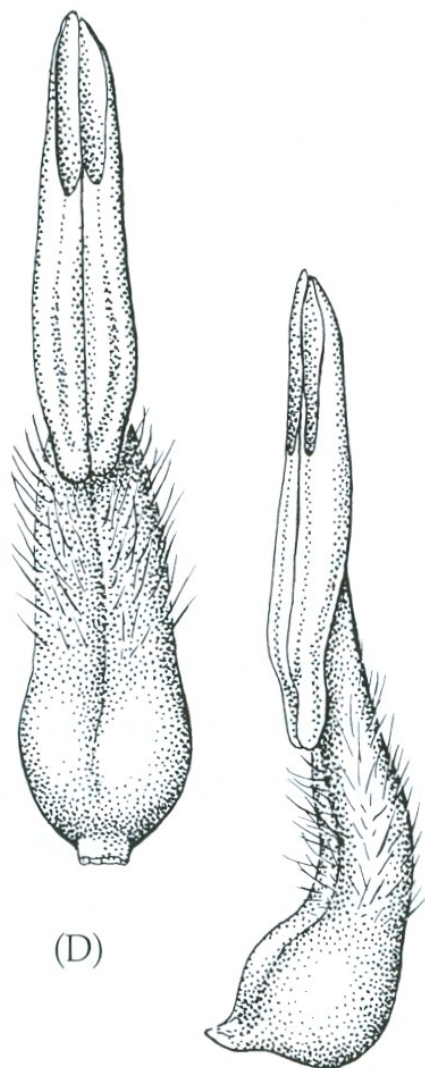

K (4-5), C (4-5), A 8-10, G (4-5)

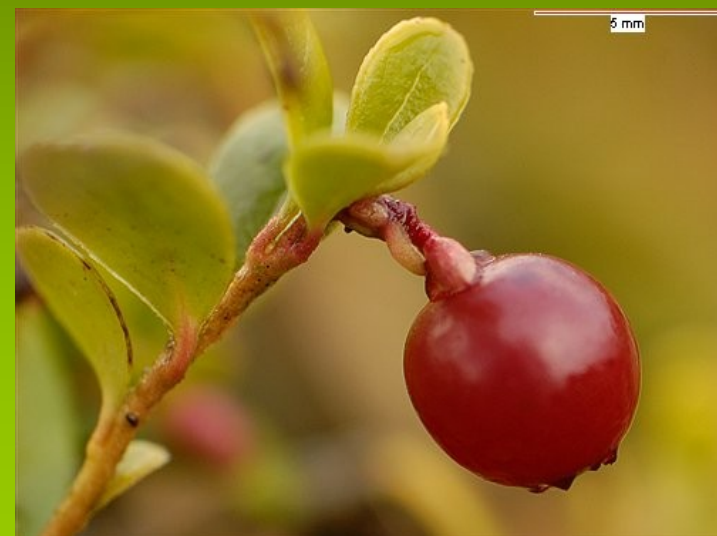

Prašníky se otvírají terminálním otvorem

Plod tobolka nebo bobule

vřes obecný (*Calluna vulgaris*)

vřesovec obecný (*Erica tetralix*)

borůvka (*Vaccinium myrtillus*)

brusinka (*Vaccinium vitis-idaea*)

Cowberry (*Vaccinium vitis-idaea*)
© Biopix.dk: N Sloth

pěnišník (*Rhododendron*)

klikva (*Oxycoccus quadripetalus*)

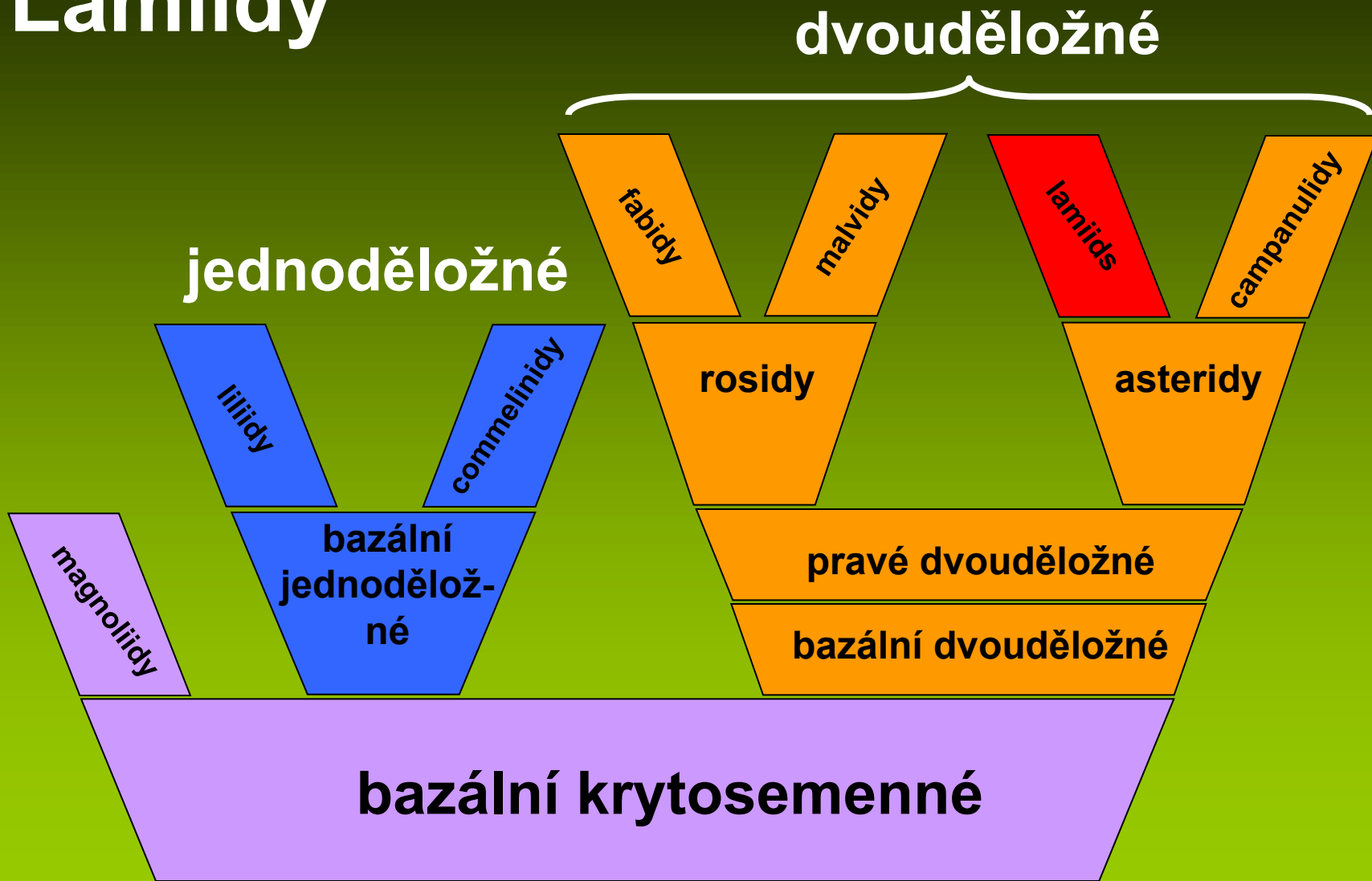

hruštička okrouhlolistá (*Pyrola rotundifolia*)   hnilák smrkový (*Monotropa hypopitys*)

Vývojová linie asteridní větve směřující k hluchavkovitým **Lamiidy**

řád *Solanales*

zahrnuje 6 čeledí z nichž důležité jsou tři:

- brutnákovité (*Boraginaceae*)
- lilkovité (*Solanaceae*)

vyznačují se:

- aktinomorfními, sympetalními květy
- zpravidla pětičetnými květy
- zpravidla střídavými jednoduchými listy bez palistů

Z „našich“ čeledí sem dále patří svlačcovité (*Convolvulaceae*)

Boraginaceae

U nás byliny,

s listy celistvými, střídavými, zpravidla oděnými tuhými štětinovitými chlupy.

100/2000 druhy především v sušších subtropích a v mírném pásmu na severní polokouli;

u nás 18/40 druhů.

Řada druhů je léčivých.

Listy celistvé, vesměs střídavé,
na dotyk drsné = často pokryté
tuhými trichomy (inkrustovanými
 CaCO_3 nebo SiO_2) s žilnatinou
zpeřenou

Květy nejčastěji ve dvojvijanech,

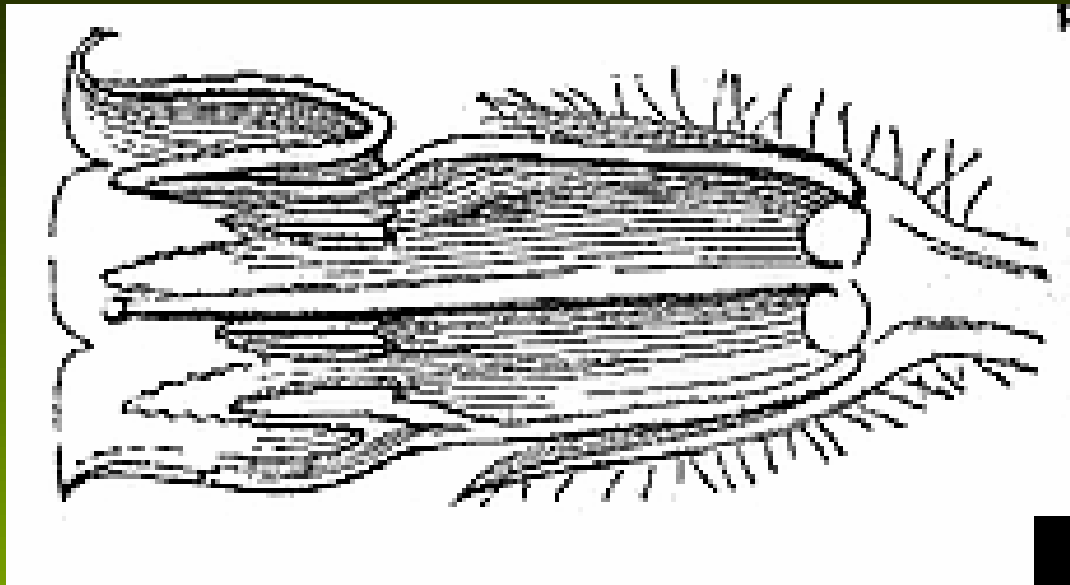

květy oboupohlavné,
pravidelné,
se srostlými obaly, K5
nebo (5), C(5), A5, G(2)

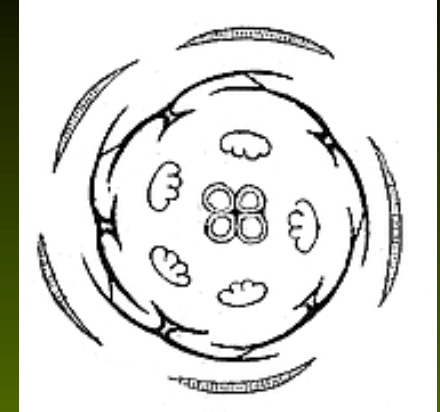

Tyčinek 5, přirostlých ke koruně,

gynoceum ze 2 plodolistů srostlé, každý karpel se 2 vajíčky, semeník svrchní, blizna hlavatá

Myosotis macrosperma Engelm.
largeseed forget-me-not
pistil side view
pistil ca. 0.93mm
Julie Ann Rodriguez
LSU Herbarium

Plody tvrdky, chráněné na dně kalicha, někdy adaptované na epizoochorii.

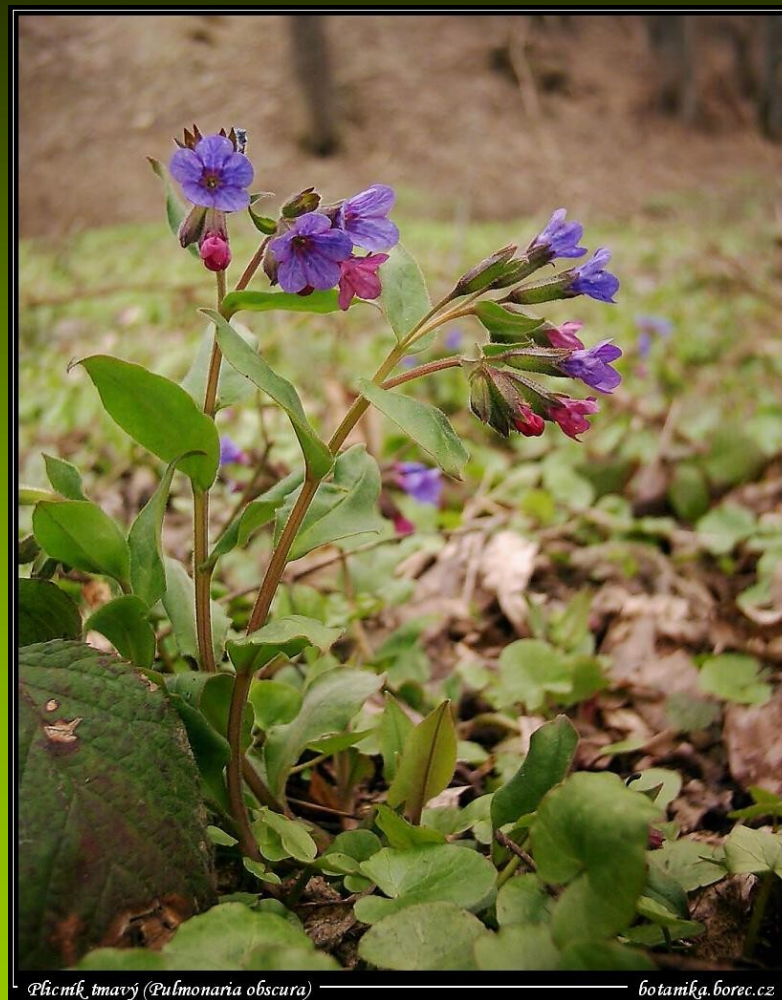
Myosotis macrosperma Engelm.
largeseed forget-me-not
fruit with calyx removed
length of fruit ca. 1.51mm
width of fruit ca. 0.99mm
Julie Ann Rodriguez
LSU Herbarium

Cynoglossum officinale
Boraginaceae
Gerald D. Carr

V listnatých lesích je častý plicník lékařský (*Pulmonaria officinalis*) plicník tmavý (*Pulmonaria obscura*)

Plicník tmavý (*Pulmonaria obscura*)

botanika.borec.cz

podél cest je hojný kostival lékařský (*Symphytum officinale*) a hadinec obecný (*Echium vulgare*),

na vlhčích místech je častá pomněnka bahenní (*Myosotis palustris*), na polích pak pomněnka rolní (*Myosotis arvensis*).

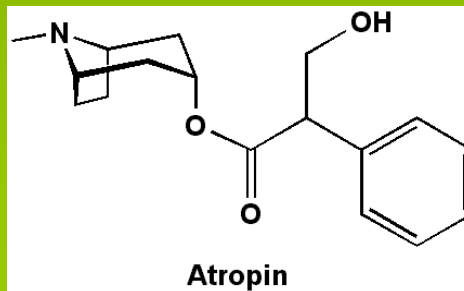
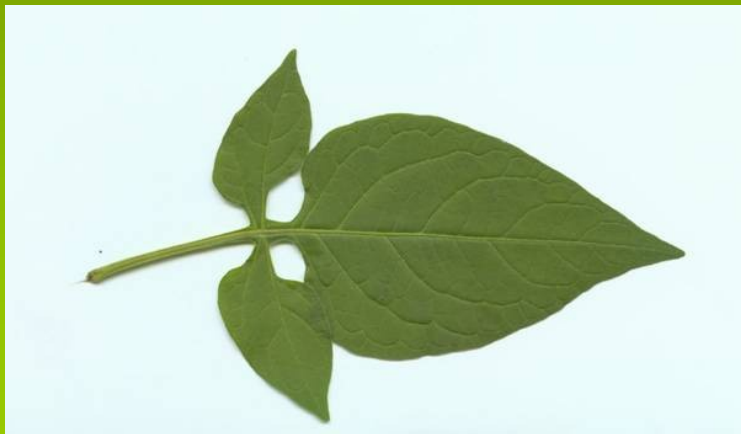
Solanaceae

Byliny, v tropech dřeviny
s bikolaterálními cévními svazky.
90/2500, prakticky kosmopolitně,
nejvíce ve stř. a j. Americe, u nás 6/7.

Listy jednoduché, někdy až peřnosečné nebo přetřhovaně lichozpeřené

Atropin

Obsahují produkty sekundárního metabolismu, nejčastěji alkaloidy.

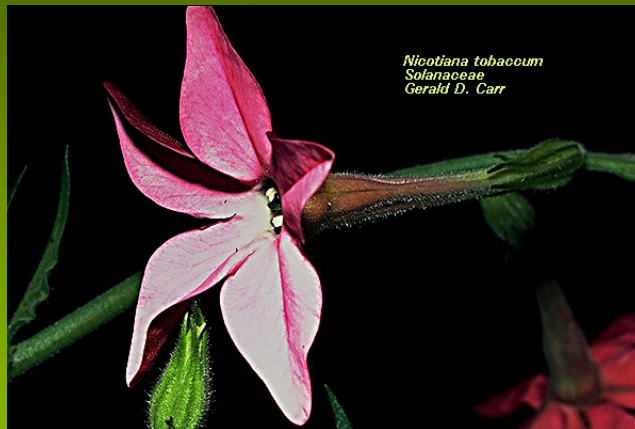
Květy
oboupohlavné,
zpravidla
aktinomorfní.

Kalich srostlý,
s 5 cípy,
vytrvává i za
plodu

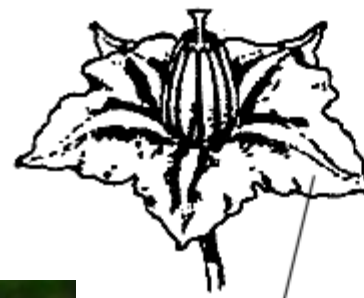

Koruna srostlá,
s 5 cípy

Tyčinek zpravidla 5.

TYPICAL NIGHTSHADE FLOWER

5 united petals

5 stamens

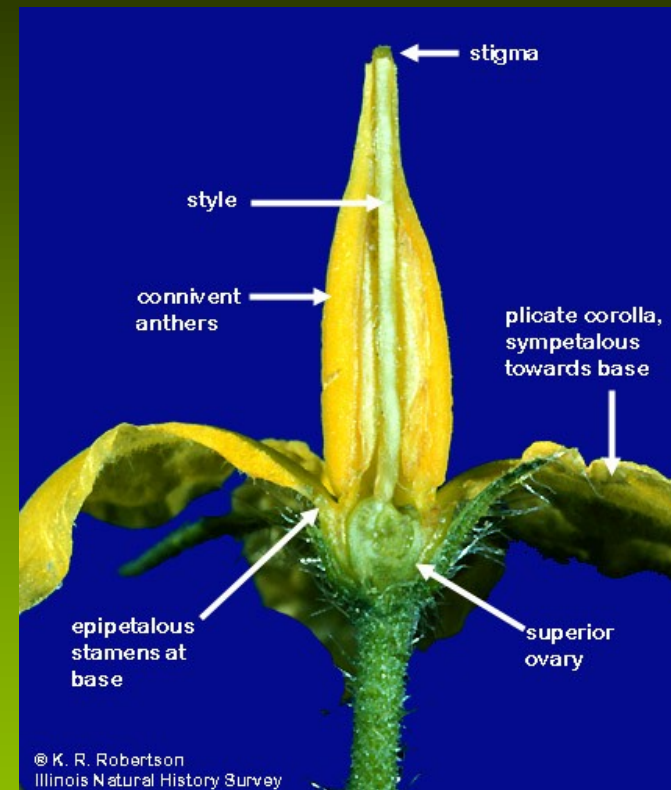
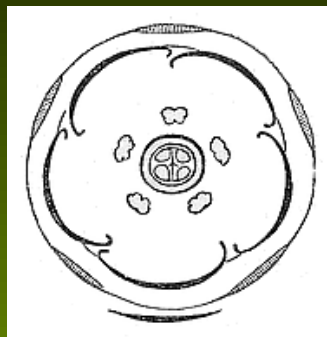
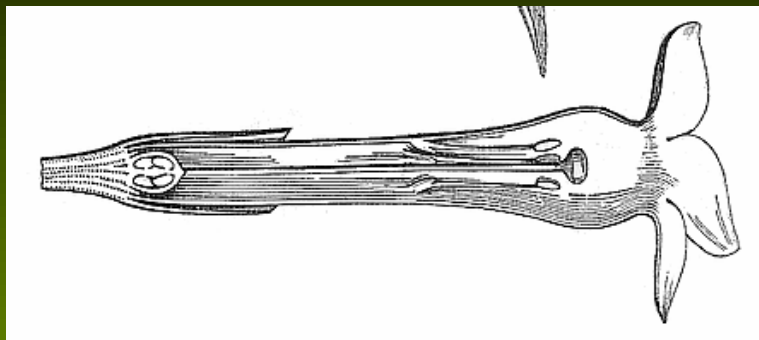

2-celled ovary

Gyneceum srůstá ze 2 plodolistů, svrchní.

Plod tobolka nebo bobule, chráněná vytrvalým kalichem.

Patří sem velmi významné užitkové druhy původem z Ameriky: brambor (*Solanum tuberosum*), rajče (*Lycopersicon esculentum*),

Foto: Arne Anderberg

paprika (*Capsicum annuum*), tabák (*Nicotiana tabacum*);

z Afriky pochází baklažán (*Solanum melongena*).
Pro okrasu se pěstuje mochně židovská třešeň (*Physalis alkekengi*) s nafouklým
zveličeným oranžovým kalichem.

Naše divoce rostoucí druhy jsou vzhledem k vysokému obsahu alkaloidů (atropin, hyoscyamin, daturin, scopolamin) většinou jedovaté - ve světlých lesích a na pasekách roste rulík zlomocný (*Atropa bella-dona*),

na polích a ruderálních místech v teplejších krajích se vyskytuje blín černý
(*Hyoscyamus niger*)

 Solanaceae - **HYOSCYAMUS NIGER L.** - blín černý
Evropa, Západní Asie

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Hyoscyamus niger ac1422

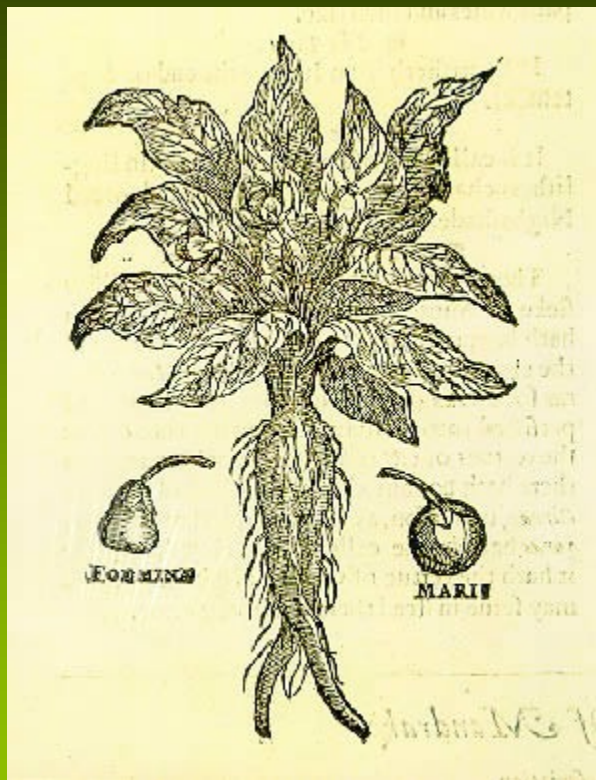

durman obecný (*Datura stramonium*), využívaný pro halucinogenní účinky narkomany, je prudce jedovatý !

Vysokým obsahem alkaloidů vyniká i středomořská mandragora (*Mandragora officinalis*) s kořenem ztlustlým ve tvaru lidského těla, zvláště ceněná v dobách středověkých.

řád *Gentianales*

zahrnuje 5 čeledí z nichž důležité jsou především

- mořenovité (*Rubiaceae*)

dále jsem patří hořcovité (*Gentianaceae*) a toješťovité (*Apocynaceae*)

vyznačují přítomností palistů a
vstřícným postavením listů

čel. mořenovité (*Rubiaceae*)

u nás byliny, jinde dřeviny s jednoduchými celistvými listy, se zpeřenou žilnatinou, postavenými vstřícně, nebo v přeslenech

550/9000

kosmopolitní s největší diverzitou v tropech a subtropech

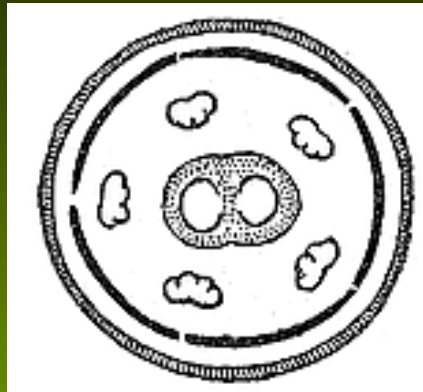
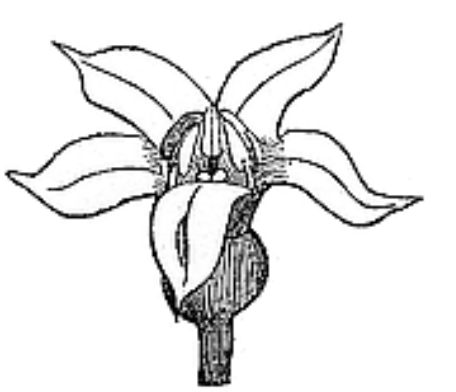

Kalich 4- nebo 5-cípý, u našich zástupců zpravidla chybí

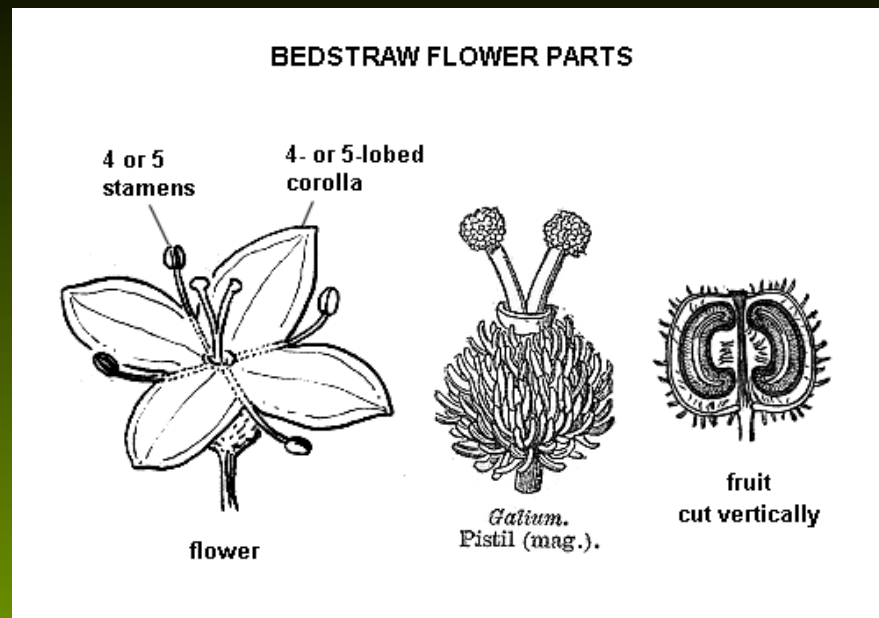
Koruna u našich zástupců 4-cípá, jinak také 5-cípá, tyčinek u našich zástupců 4, jinak také pět

www.ulsamer.at

Gyneceum srostlé ze 2 plodolistů,
semeník spodní, plod u našich zástupců
dvoupouzdrá tobolka, nebo dvounažka
rozpadající se na 2 merikarpia, jinak též
bobule nebo peckovice

svízel povázka (*Galium mollugo*)

svízel přítula (*Galium aparine*)

svízel lesní (*Galium sylvaticum*)

svízel syřišťový (*Galium verum*)

mařinka vonná (*Asperula odorata*)
kávovník (*Coffea arabica*)

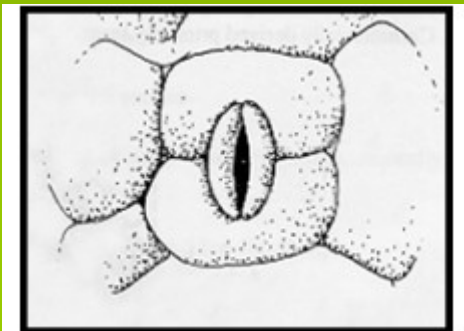
řád *Lamiales*

zahrnuje 22 čeledí z nichž důležité jsou čtyři:

- zárazovité (*Orobanchaceae*)
- jitrocelovité (*Plantaginaceae*)
- krtičníkovité (*Scrophulariaceae*)
- hluchavkovité (*Lamiaceae*)

Z dalších čeledí sem patří olivovníkovité (*Oleaceae*),
vyznačují se

- diacytickými průduchy (s alespoň jedním párem podpůrných buněk sousedících kolmo na svěrací buňky)
- žláznatými průduchy

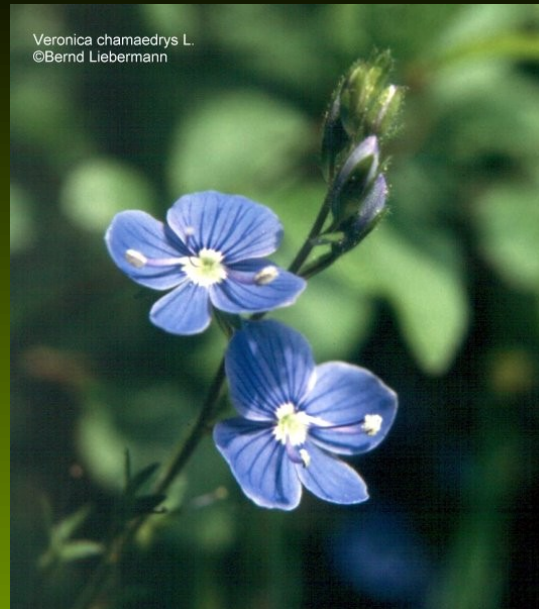
čel. jitrocelovité
(*Plantaginaceae*)

Zpravidla byliny se vstřícnými listy, často jen v přízemní růžici, se souběžnou žilnatinou, odvozeně až jednožilné.

Zahrnuje část dřívější čel. krtičníkovité (*Scrophulariaceae*) a čeledi prustkovité (*Hippuridaceae*) a hvězdošovité (*Callitrichaceae*)

Kosmopolitně rozšířená čeleď 104/1820,

u nás 77 druhů vč. běžně pěstovaných

nejsou parazitické ani
poloparazitické

v pletivech obsahují glykosidy,
někdy s kardiotoxickými účinky

listy často jednoduché, bez
palistů

někdy jen v přízemní růžici,

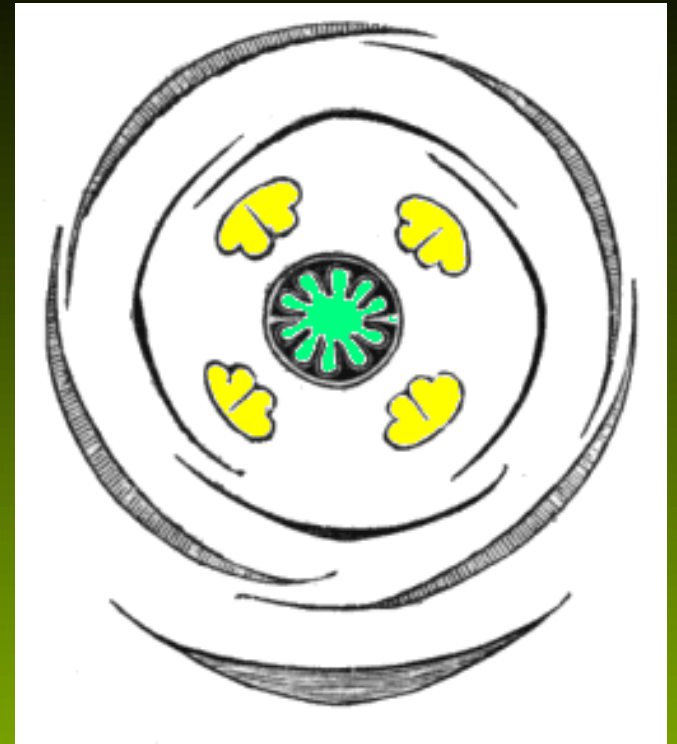
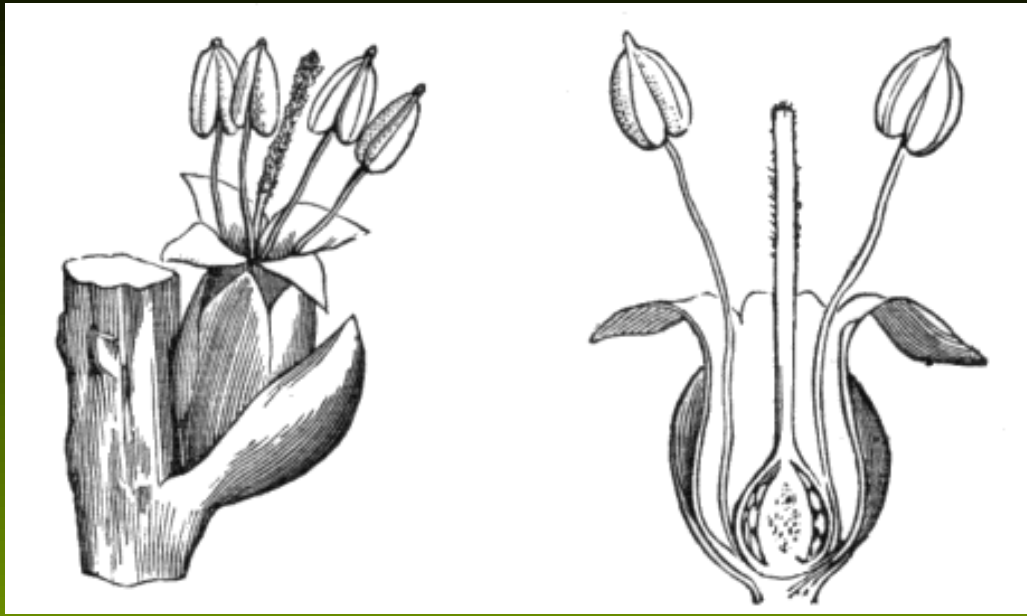
někdy se souběžnou žilnatinou,
odvozeně až jednožilné.

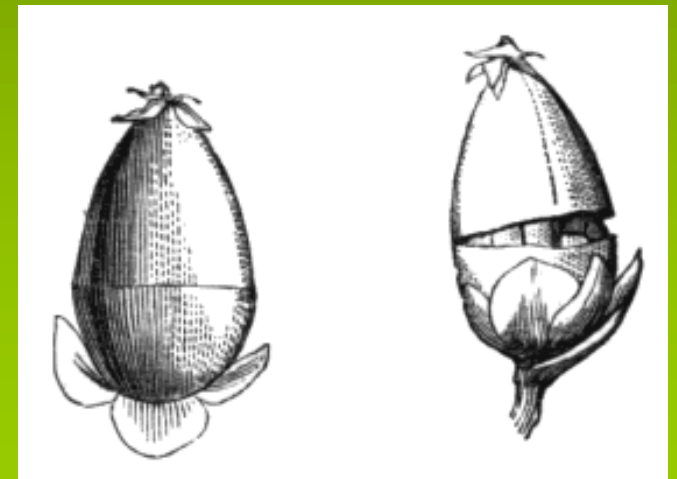

Květy často v klasech,
nebo hroznech,
K (4) nebo (5)
C (4) nebo (5)
A 4 nebo 2
G (2), semeník svrchní
Plod tobolka

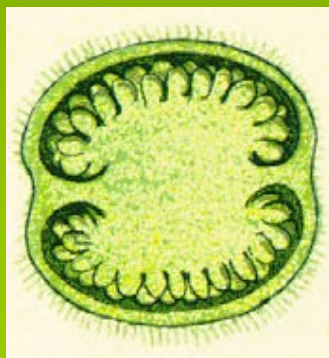
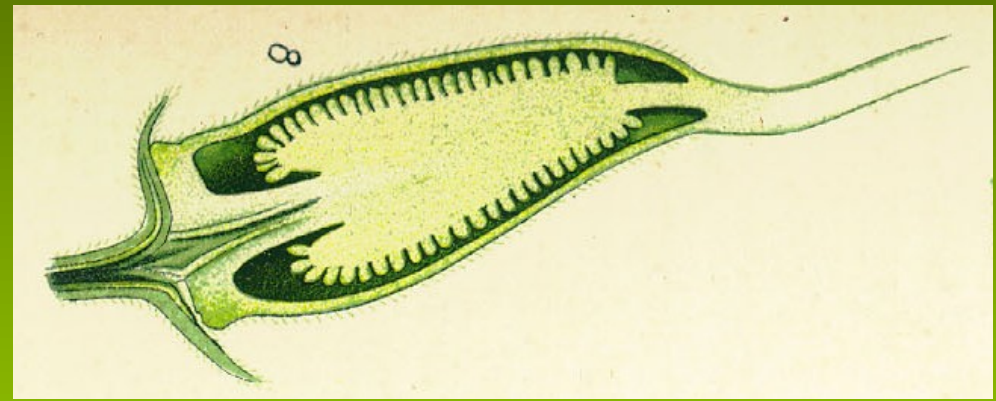

Plantago lanceolata

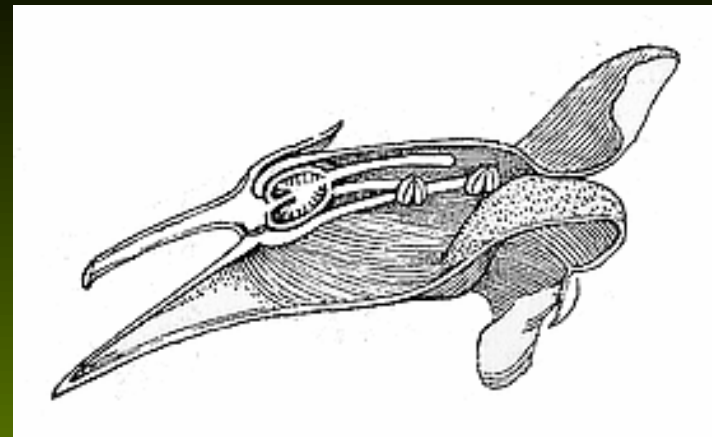
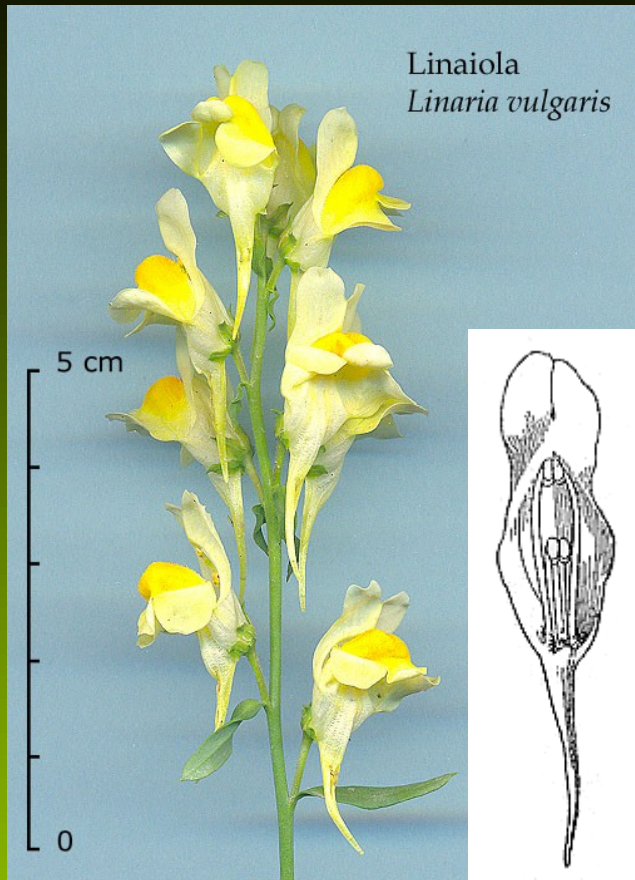
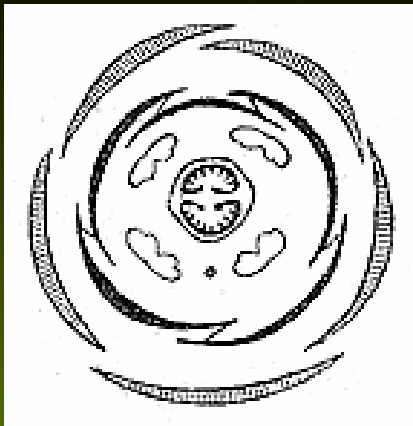

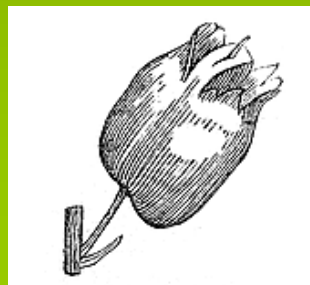

Digitalis purpurea
K 5, C (5), A 4, G (2)
květenství hrozen
plod: dvoupouzdrá
tobolka

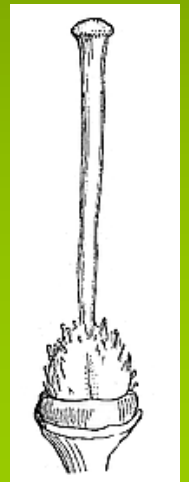
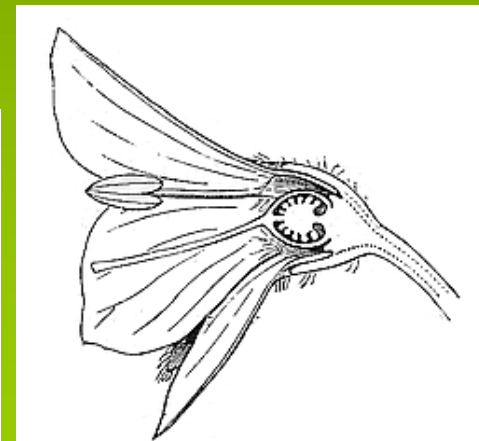
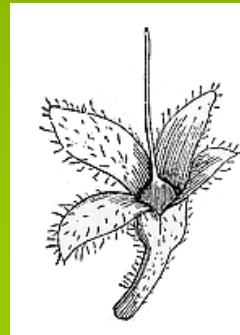
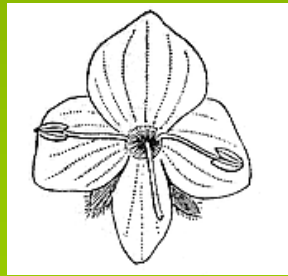
Inice květůl (*Linaria vulgaris*),
K (5), C (5), A 4, G (2). Plod
tobolka.

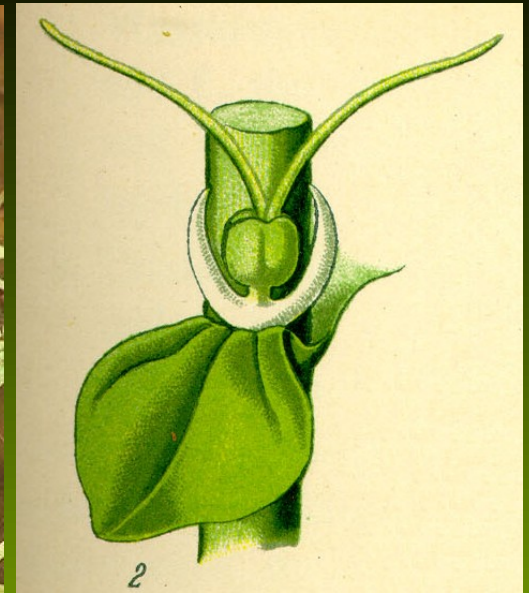
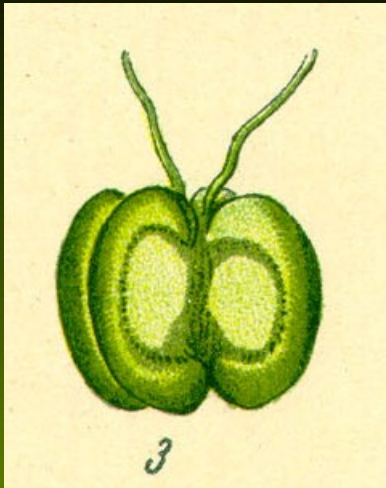

rozrazil (*Veronica*), K (4), C (4), A 2, G (2), plod 2pouzdrá tobolka

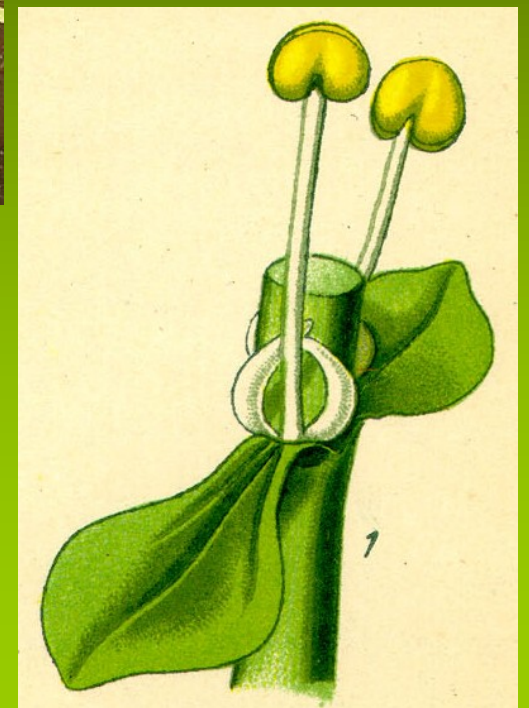

hvězdoš
Callitriche
redukované
jednopohlavné
květy

A1

G (2)

K nejběžnějším patří na loukách jitrocel kopinatý (*Plantago lanceolata*)

jitrocel prostřední (*Plantago media*)

jitrocel větší (*Plantago major*)

Inice květel (*Linaria vulgaris*)

<http://botanika.wendys.cz>

hledík větší (*Antirrhinum majus*)

rozrazil rezekvítek (*Veronica chamaedrys*)

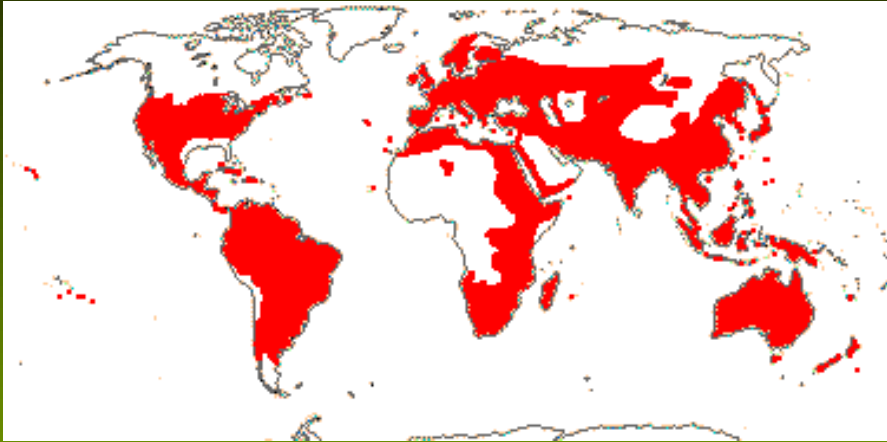
<http://botanika.wendys.cz>

náprstník velkokvětý (*Digitalis grandiflora*)

čel. krtičníkovité (*Scrophulariaceae*) Zpravidla byliny. Rozšířené kosmopolitně, především však v mírných pásmech, 52/1680, u nás 17 druhů.

Listy jednoduché, bez palistů

K zpravidla (5), C zpravidla (5)

Květy zygomorfní až skoro aktinomorfní
(divizna, *Verbascum*)

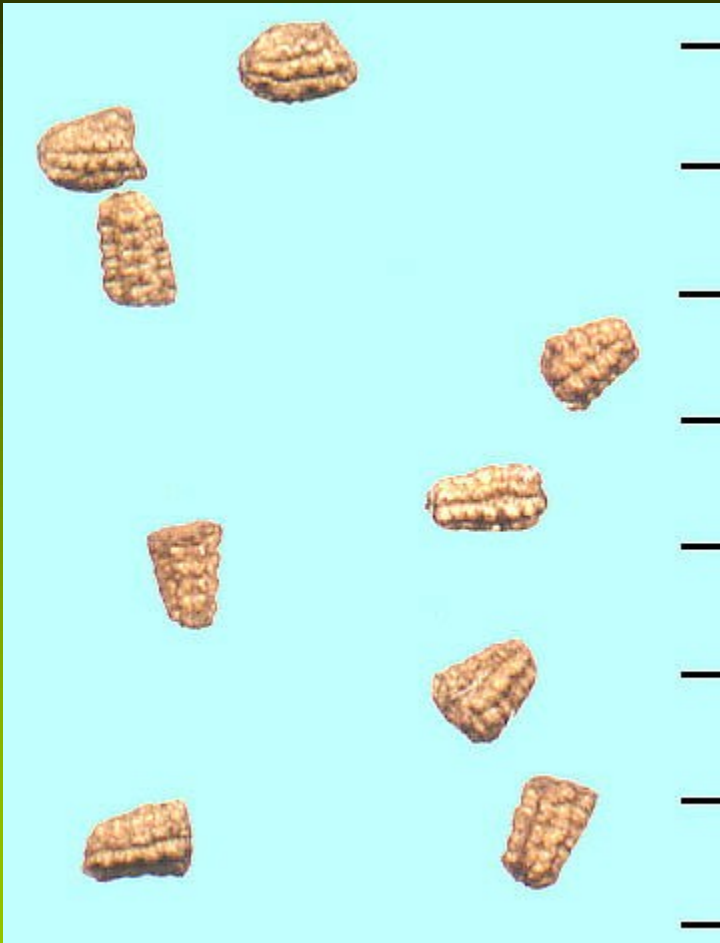
Gyneceum srostlé ze 2 plodolistů,
semeník svrchní.

Plod tobolka.

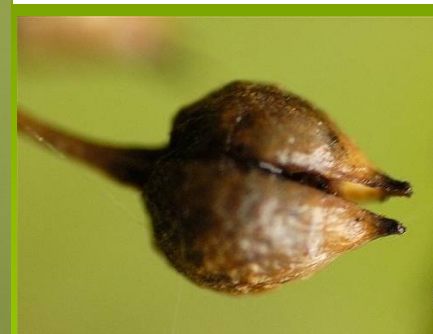
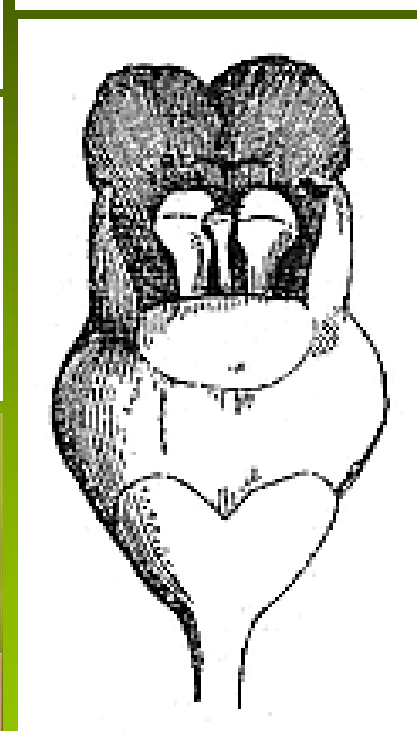
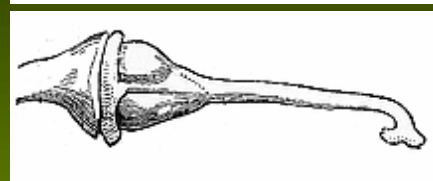
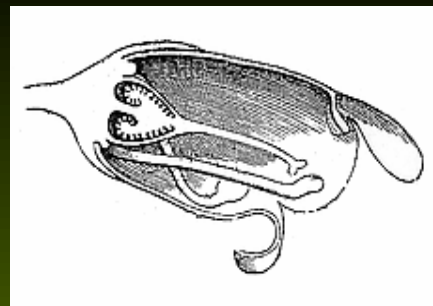
Krtičník i divizna mají charakteristický tvar a povrch semen s podélnými řadami papil

krtičník uzlovitý (*Scrophularia nodosa*)

krtičník uzlovitý (*Scrophularia nodosa*)

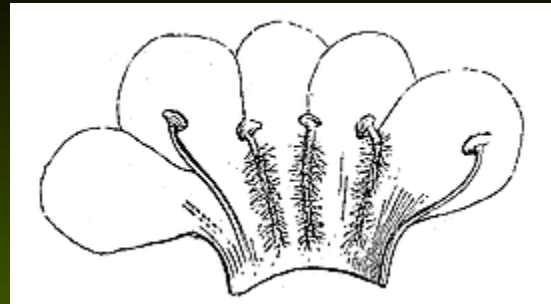
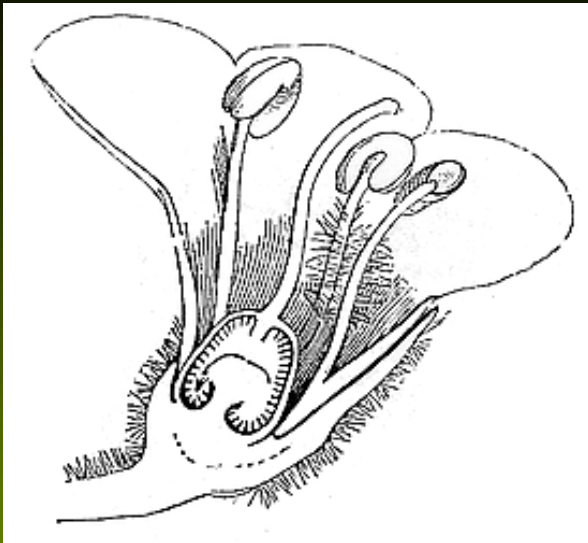
K 5, C(5), A 4, G 2

divizna malokvětá (*Verbascum thapsus*)

čel. zárazovité
(*Orobanchaceae*)

zelené poloparazitické byliny,
nebo
nezelené parazitické rostliny,

od předcházející čeledi se
odlišují jednopouzdrým
dvouplodolistovým
gyneceem.

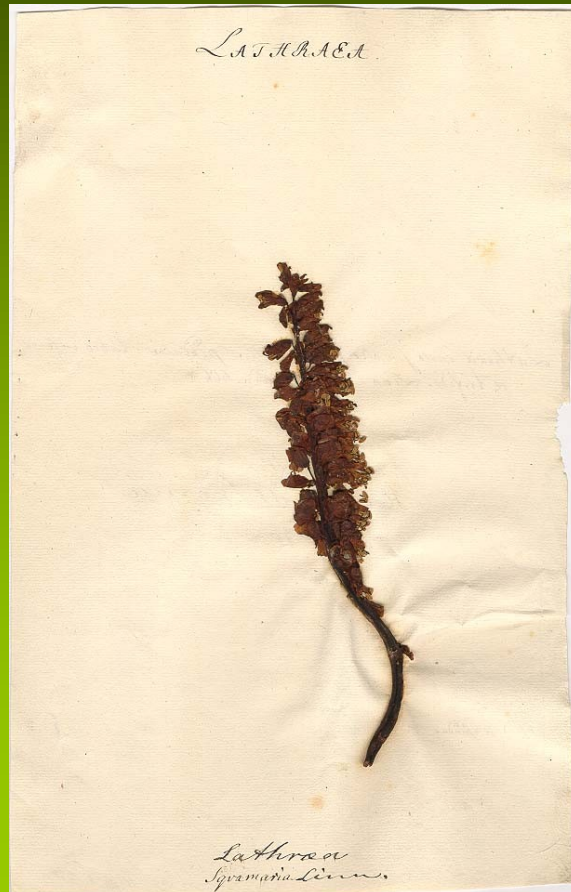

Listy u zelených poloparazitů zpeřeně členěné u nezelených parazitů šupinovitě

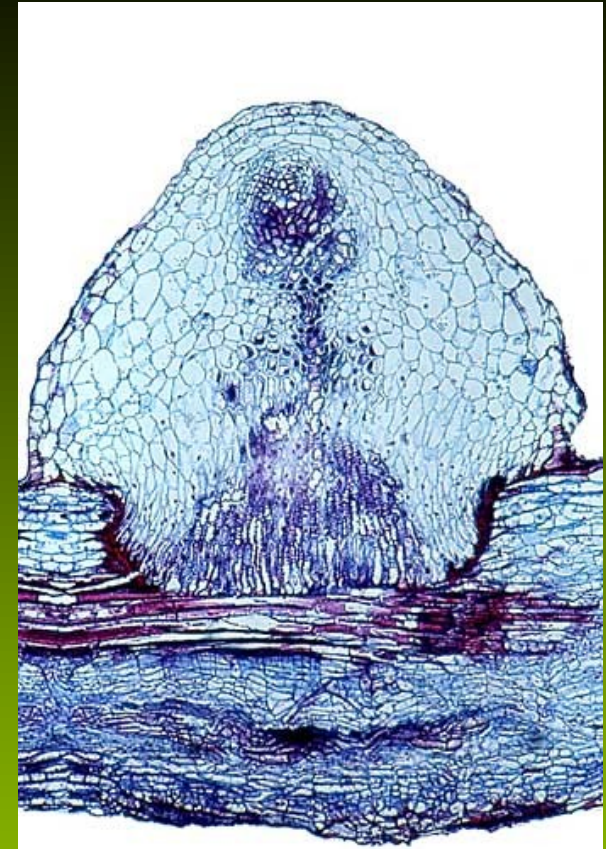
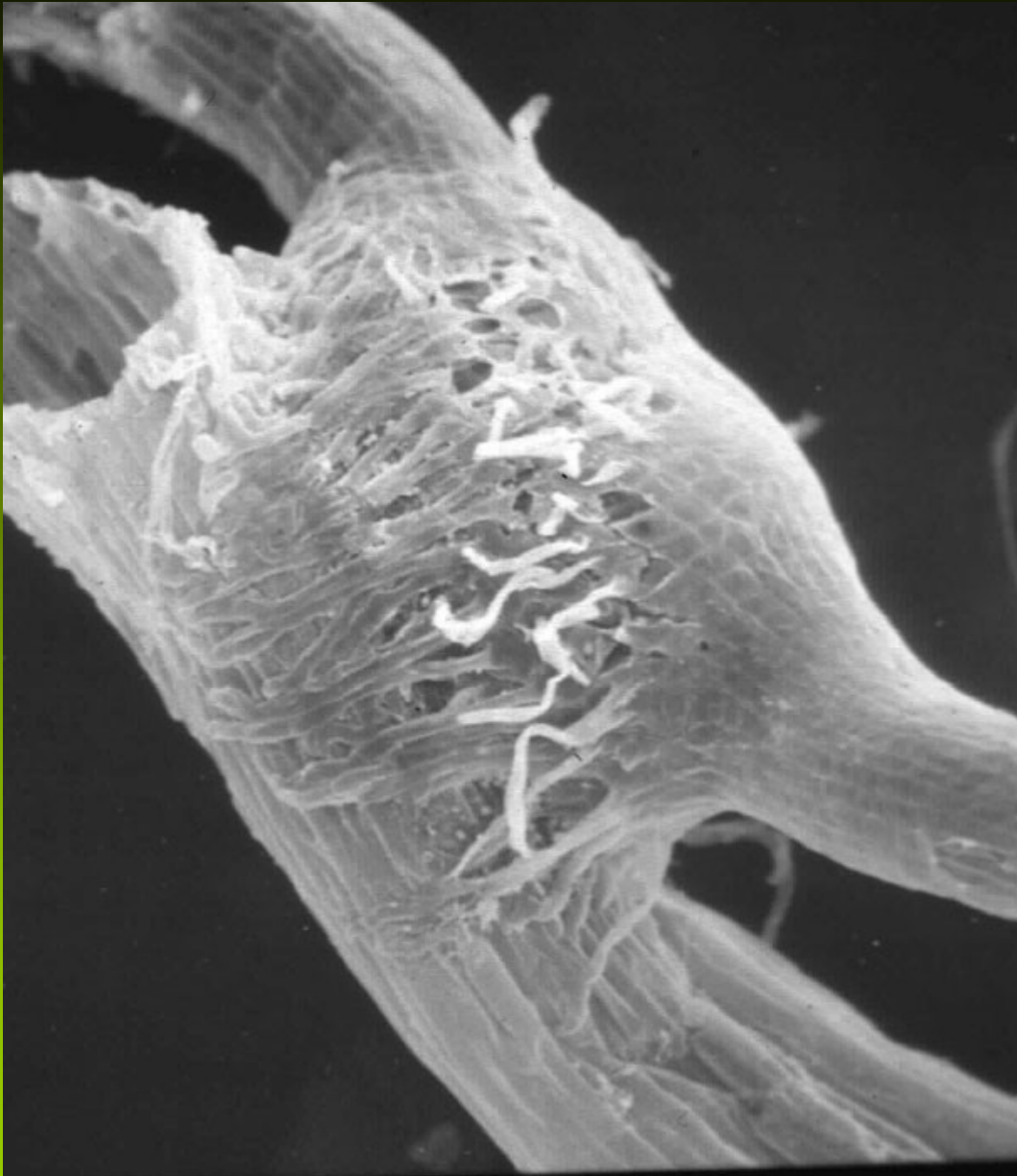

V pletivech mají fenolický glykosid orobanchin, způsobující postmortální černání rostlin při snaze upravit je sušením do herbáře.

na kořenech mají přísavky
haustoria, jimiž parazitují na
kořenech hostitelských
rostlin

Květy oboupohlavné,
heterochlamydeické, zygomorfní

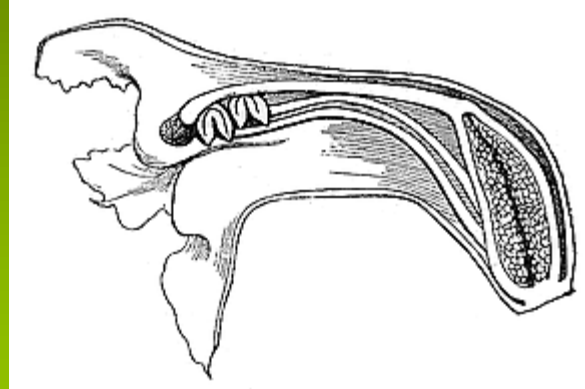
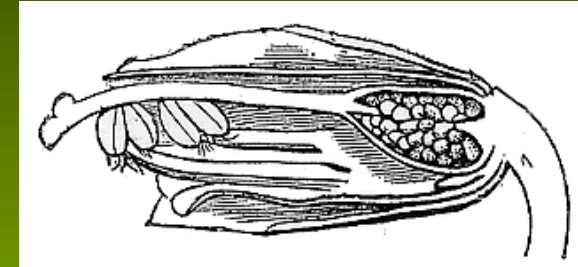
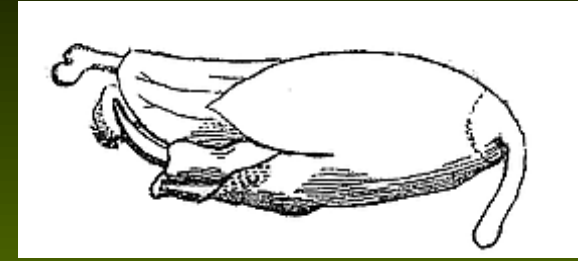
K 4cípý (*Euphrasia*, *Melampyrum*,
Rhinanthus)

5cípý (*Pedicularis*)

Koruna 3-5cípá,
často s horním a
dolním pyskem

A 4, dvoumocné

Orobanche

Lathraea

Euphrasia

G (2) semeník svrchní, plod tobolka

Podbílek šupinatý
(*Lathraea squamaria*)

Walter Obermayer

Světlík lékařský
(*Euphrasia rostkoviana*)

Kokrhel menší
(*Rhinanthus minor*)

Černýš hajní (*Melampyrum nemorosum*)

© Fleischmann 2005

Všivec lesní (*Pedicularis sylvatica*)

Lamiaceae

U nás byliny.

Dostí rozsáhlá čeleď
252/6800, převážně
ve Středozeří a
Přední Asii, u nás
30/70.

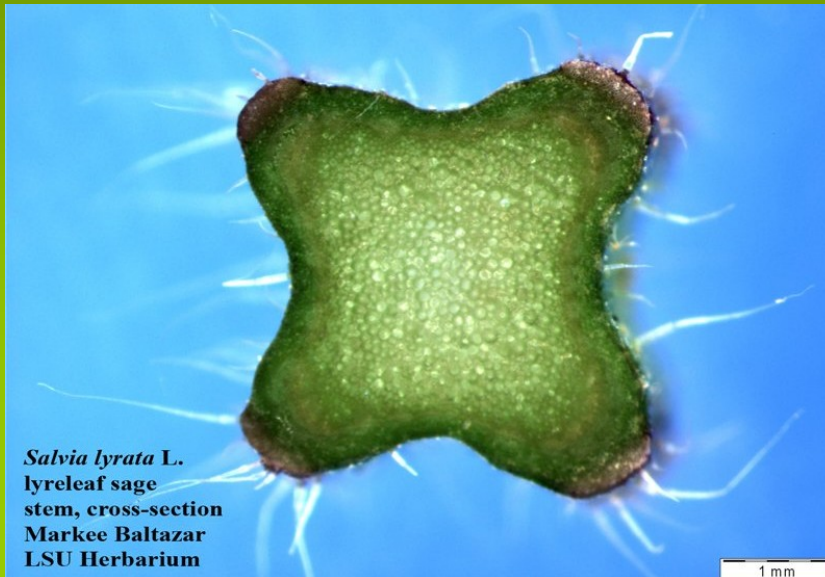
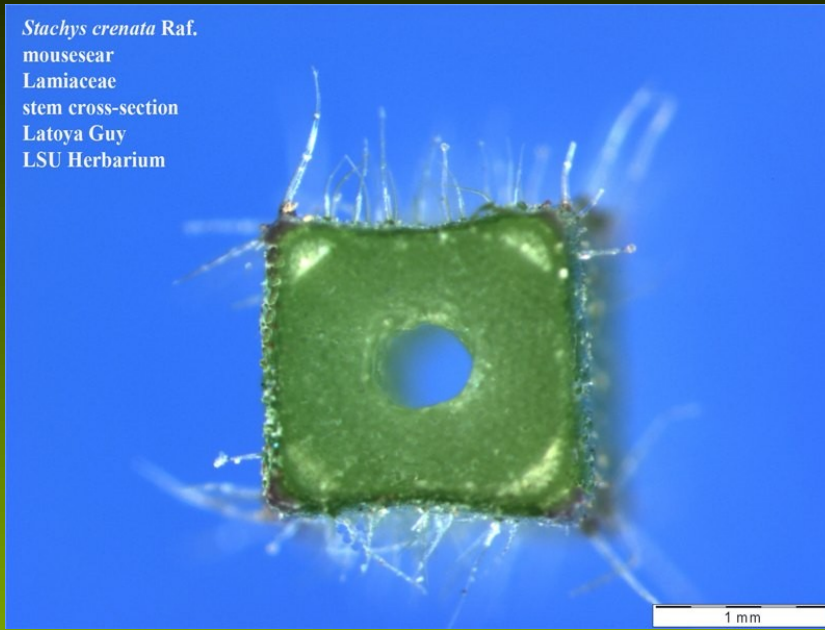

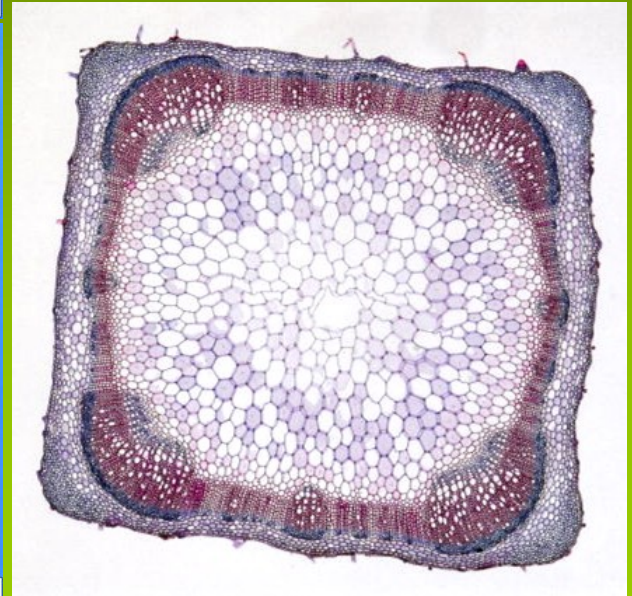
čtyřhranná lodyha

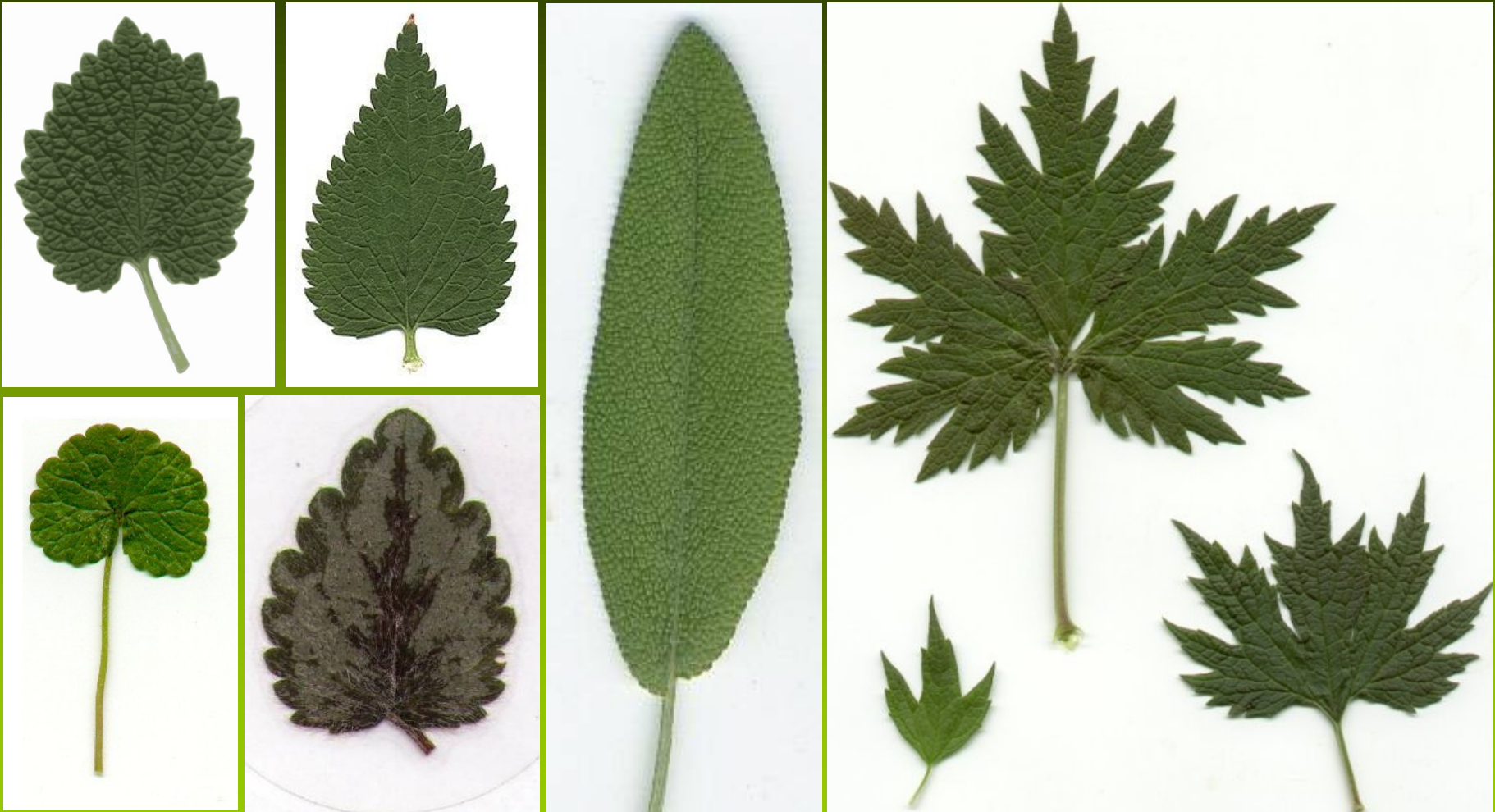
Stachys crenata Raf.
mouseear
Lamiaceae
stem cross-section
Latoya Guy
LSU Herbarium

Salvia lyrata L.
lyreleaf sage
stem, cross-section
Markee Baltazar
LSU Herbarium

listy zpravidla celistvé, zubaté nebo vroubkované

listy vstřícné,
křížmostojné

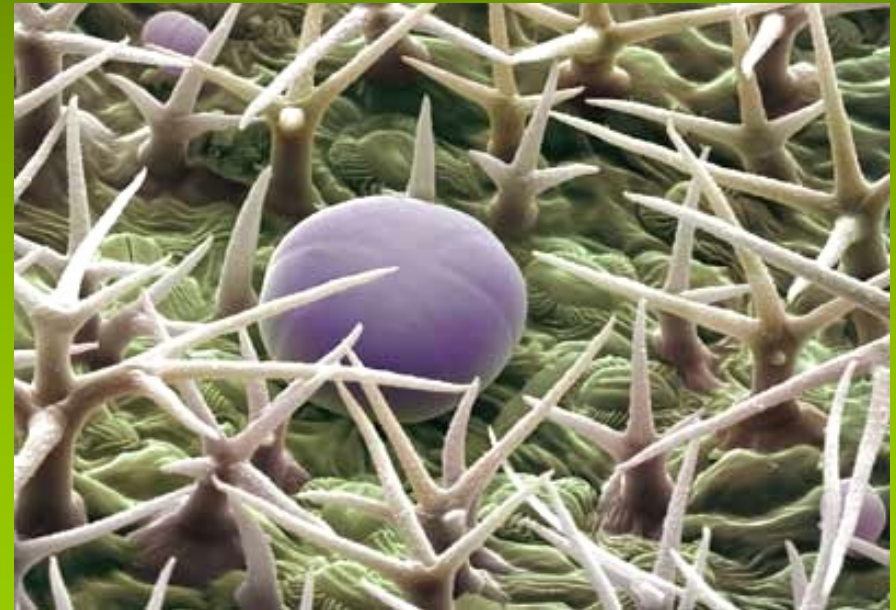
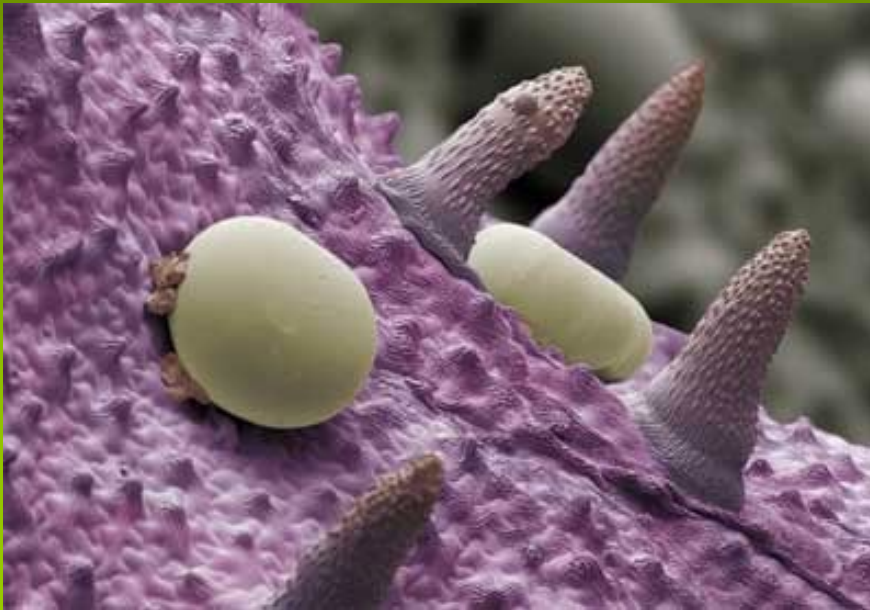
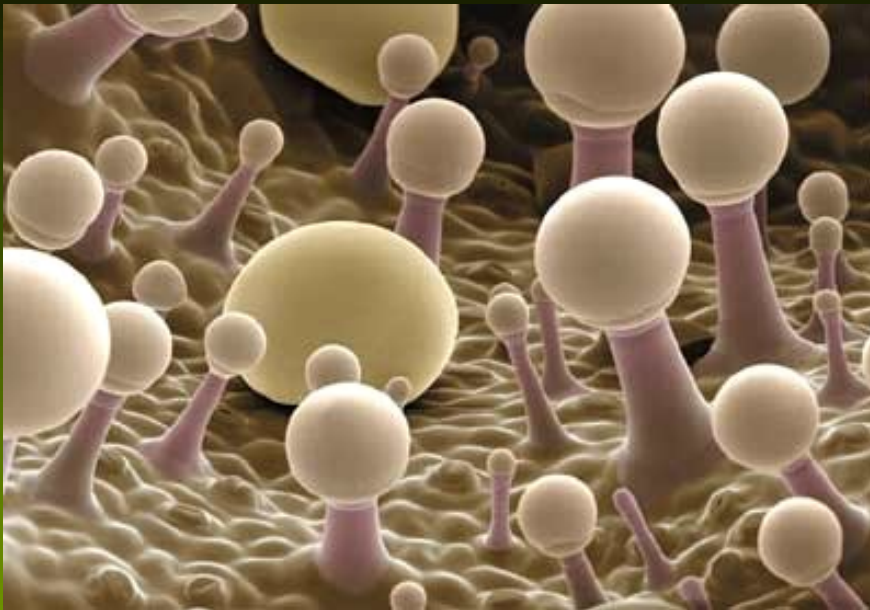

Produkují aromatické silice

<- žlaznaté trichomy vylučující silice na povrch listu šalvěje (*Salvia*)

sekreční žlázy vylučující silice na povrch listu máty (*Mentha*)

přisedlé sekreční žlázy vylučující silice na povrch listu levandule (*Lavandula*) mezi nežlaznatými trichomy

květy v lichopřeslenech

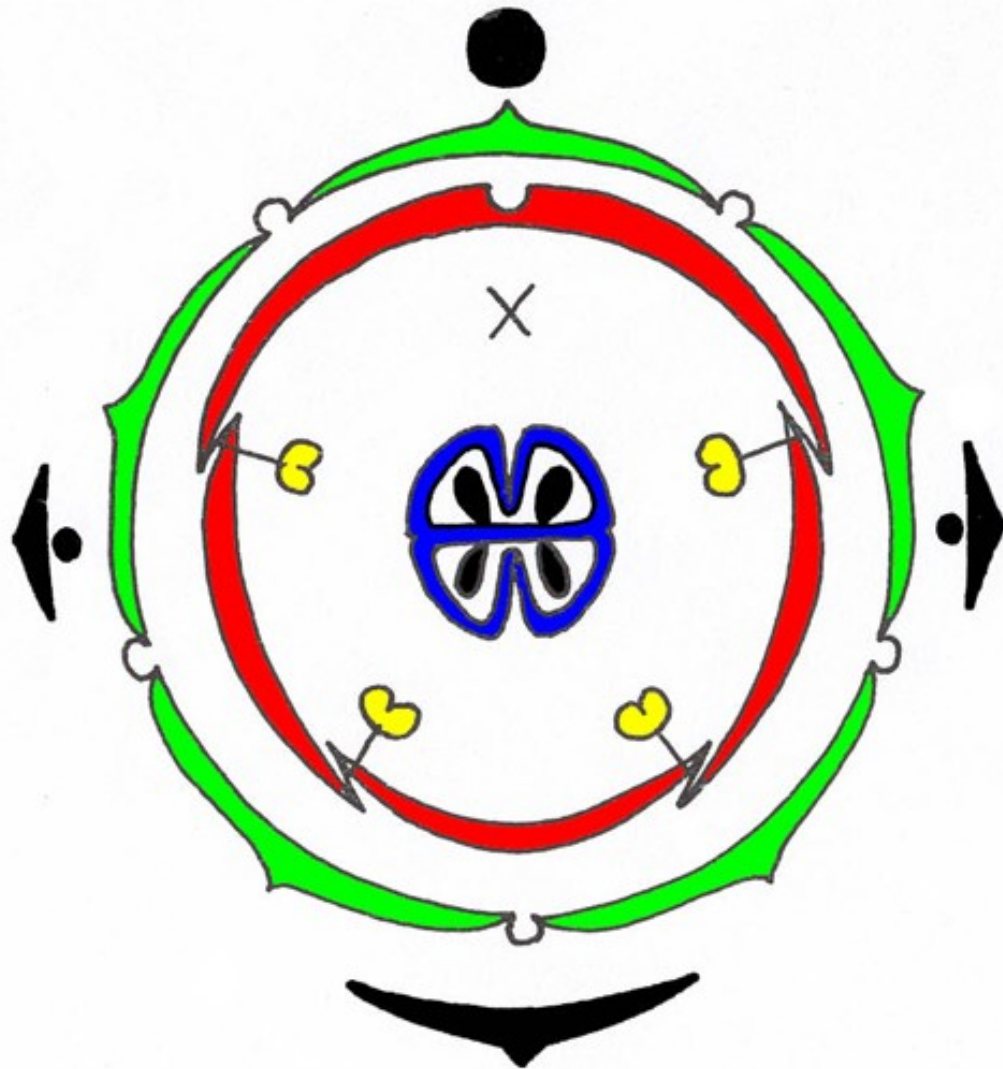

K (5)

C (4)

A 4

G (2)

Koruna se 4 cípy, dvoupyská, horní pysk někdy kryje tyčinky jako deštník, dolní pysk je přistávací plochou pro opylovače

A 4, 2 delší, 2 kratší, pákový mechanismus na bázi nitky usnadňuje opylení

Gyneceum srostlé
ze 2 plodolistů,
každý plodolist
nese 2 vajíčka.

Semeník svrchní.

Plod: 4 tvrdky
chráněné kalichem

hluchavka bílá (*Lamium album*)

Vilpeler (*Lamium album*)
© Biopix.de N. Sloth

hluchavka nachová (*Lamium purpureum*)

hluchavka skvrnitá (*Lamium maculatum*)

hluchavka objímavá (*Lamium amplexicaule*)

pitulník horský (*Galeobdolon montanum*)

máta rolní (*Mentha arvensis*)

Máta dlouholistá (*Mentha longifolia*)

šalvěj luční (*Salvia pratensis*)

šalvěj hajní (*Salvia nemorosa*)

mateřídouška vejčitá (*Thymus pulegioides*)

tymián (*Thymus vulgaris*)

dobromysl, = oregáno (*Origanum vulgare*)

saturejka (*Satureja hortensis*)

levandule (*Lavandula officinalis*)

majoránka (*Majorana hortensis*)

© M. Hassler

čistec bahenní (*Stachys palustris*)

© Libor Ekrt

zběhovec plazivý (*Ajuga reptans*)

zběhovec ženevský
(*Ajuga genevensis*)

černohlávek obecný
(*Prunella vulgaris*)

popenec břechťanovitý
(*Glechoma hederacea*)

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Galeopsis speciosum 4763

konopice velkokvětá
(*Galeopsis speciosa*)

medovník meduňkolistý (*Melittis melissophyllum*)

šišák vroubkovaný
(*Scutellaria galericulata*)

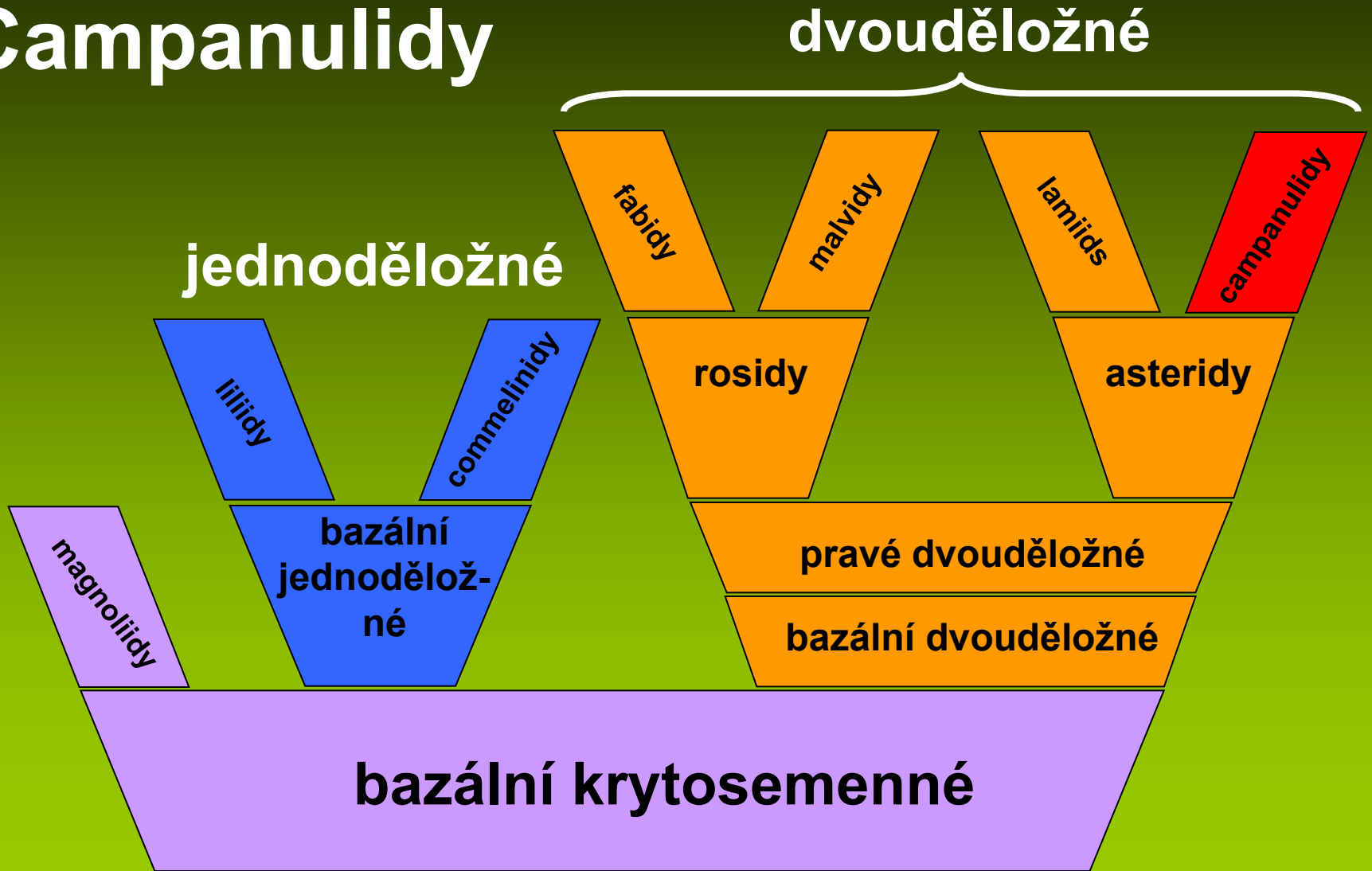

karbinec evropský (*Lycopus europaeus*)

Vývojová linie asteridní větve směřující ke zvonkovitým

Campanulidy

řád *Apiales*

zahrnuje 7 čeledí z nichž důležitou je pouze:

- miříkovité (*Apiaceae*)

břečťan (*Hedera helix*) patří do čeledi *Aralliaceae*, blízce příbuzné s čeledí miříkovitých (*Apiaceae*)

čel. miříkovité (*Apiaceae*)

Byliny s žebnatými
dutými stonky se
složenými okolíky

434/3780 druhů, nejvíce v
mírném pásmu severní
polokoule; u nás 45/100.

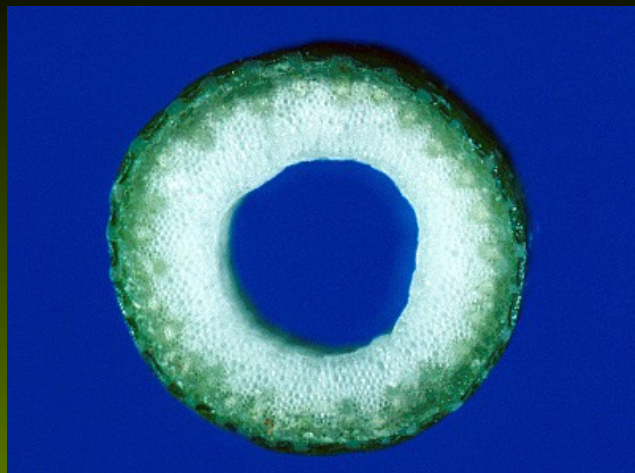
Jako užitkové kořenové nebo listové zeleniny se pěstují mrkev (*Daucus carota*), petržel (*Petroselinum crispum*), původem z Přední Asie, miřík celer (*Apium graveolens*) původem z Přední Asie až Indie a kopr (*Anethum graveolens*). Koření poskytuje náš domácí kmín (*Carum carvi*), anýz (*Pimpinella anisum*) původem ze Středomoří a Přední Asie, stejně jako středomořský fenykl (*Foeniculum vulgare*).

K hojným druhům u nás patří na loukách bedrník obecný (*Pimpinella saxifraga*), na vlhčích loukách a v olšínách pak krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*) a děhel lesní (*Angelica sylvestris*), podél cest jsou velmi častými druhy kerblík lesní (*Anthriscus sylvestris*), krabilice zápašná (*Chaerophyllum aromaticum*), bolševník obecný (*Heracleum sphondylium*) a bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*).

Ke známým jedovatým druhům patří bolehlav plamatý (*Conium maculatum*) a rozpuk jízlivý (*Cicuta virosa*)

stonek dutý, často
žebernatý

Listy často složené nebo bohatě dělené v úkrojky, střídavě postavené, bez palistů

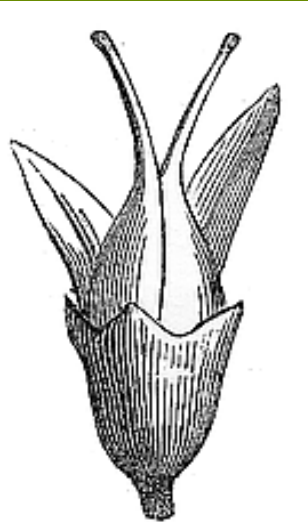
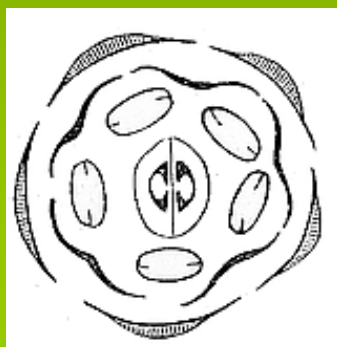
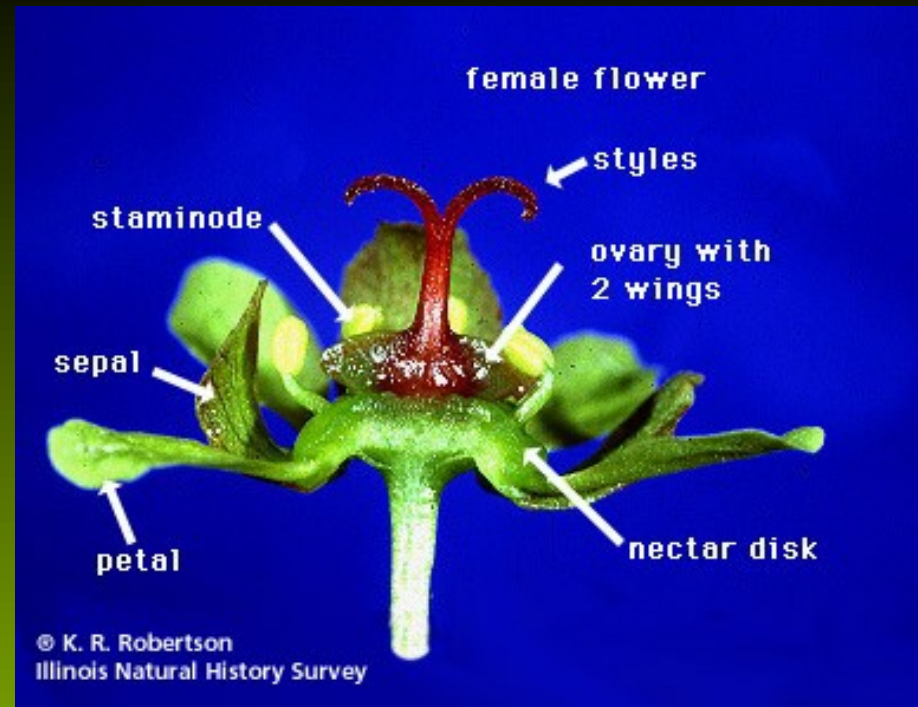
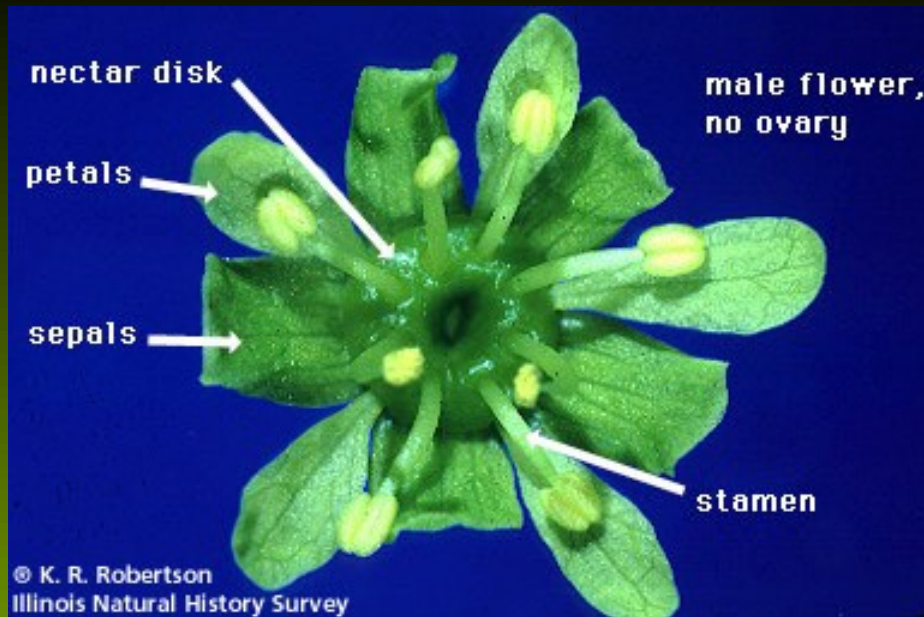
řapík listů, často s mohutnou nafouklou pochvou

Květy drobné, oboupohlavné,
uspořádané v bohatých květenstvích:
složených okolících
(řidčeji jednoduchých okolících nebo
strboulech)

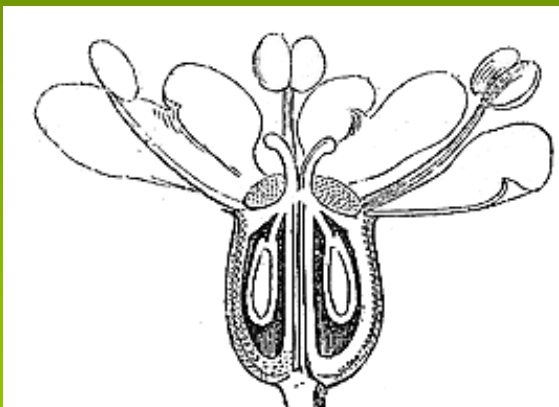

Coriander.
Pistil and calyx
with unequal
limb.

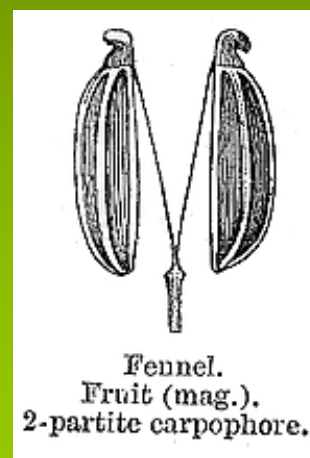
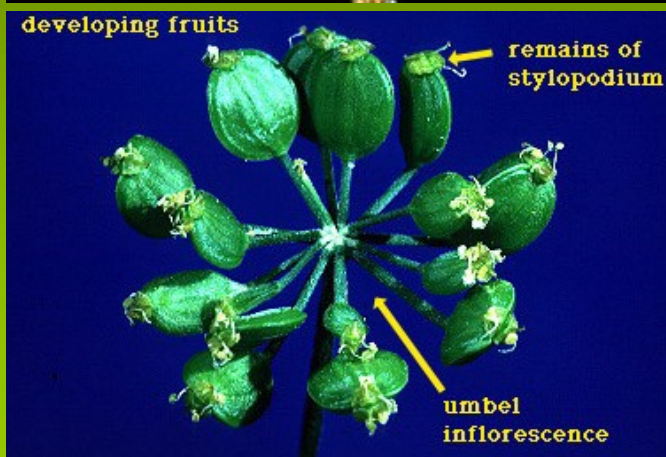
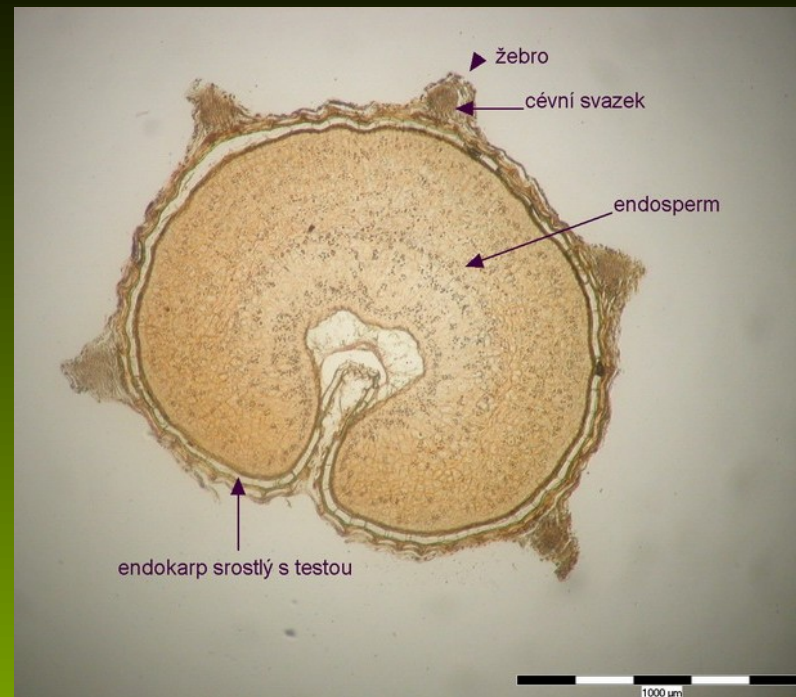

Aethusa.
Flower (mag.).

Aethusa.
Flower cut vertically (mag.).

K 5 může i chybět, C 5, G (2), semeník spodní

Plod: poltivá dvounažka,
merikarpia nesena na
karpoforu

stylopodium = zduřelá
báze čnělky, vytrvává i
za plodu

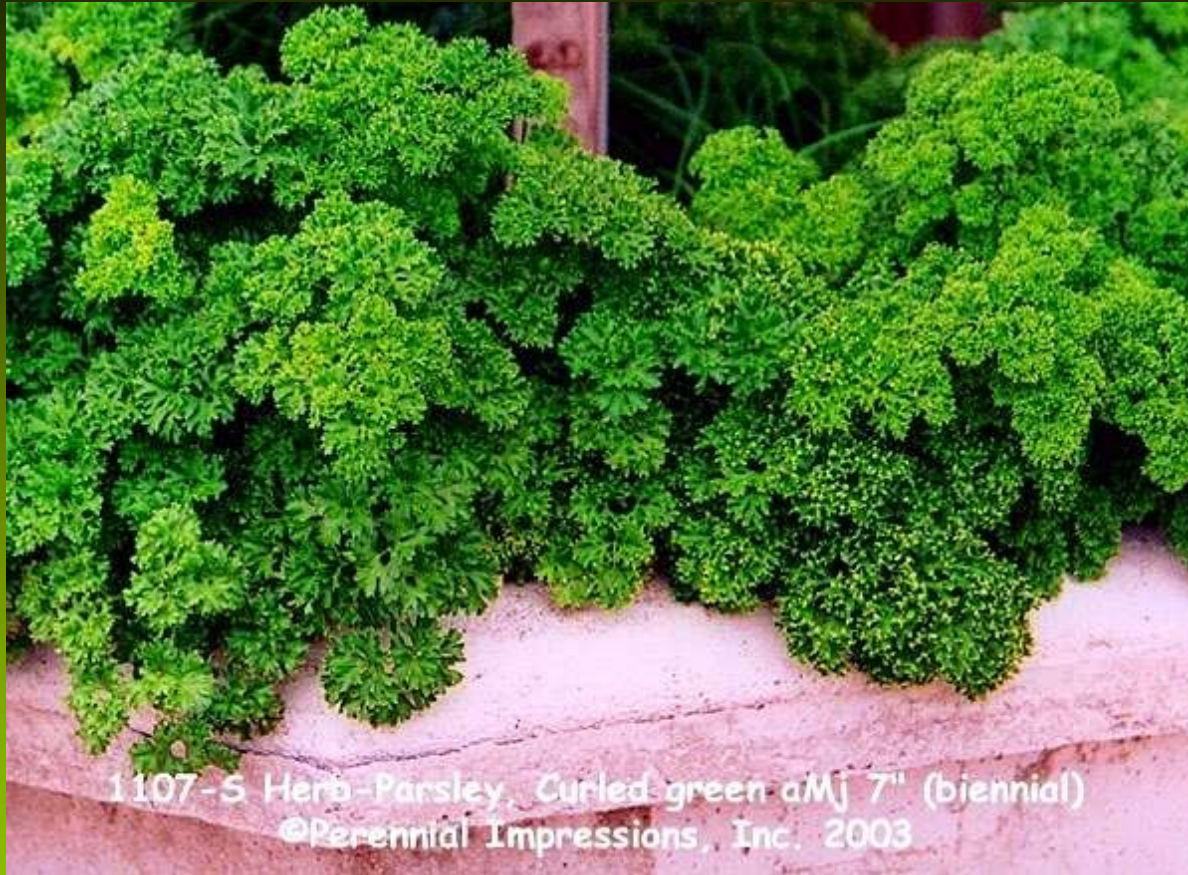

Jako užitkové kořenové nebo listové zeleniny se pěstují mrkev (*Daucus carota*),

petržel (*Petroselinum crispum*), původem z Přední Asie,

miřík celer (*Apium graveolens*) původem z Přední Asie až Indie

Photo: T. Buishand

kopr (*Anethum graveolens*)

Koření poskytuje náš domácí kmín (*Carum carvi*),

anýz (*Pimpinella anisum*) původem ze Středomoří a Přední Asie,

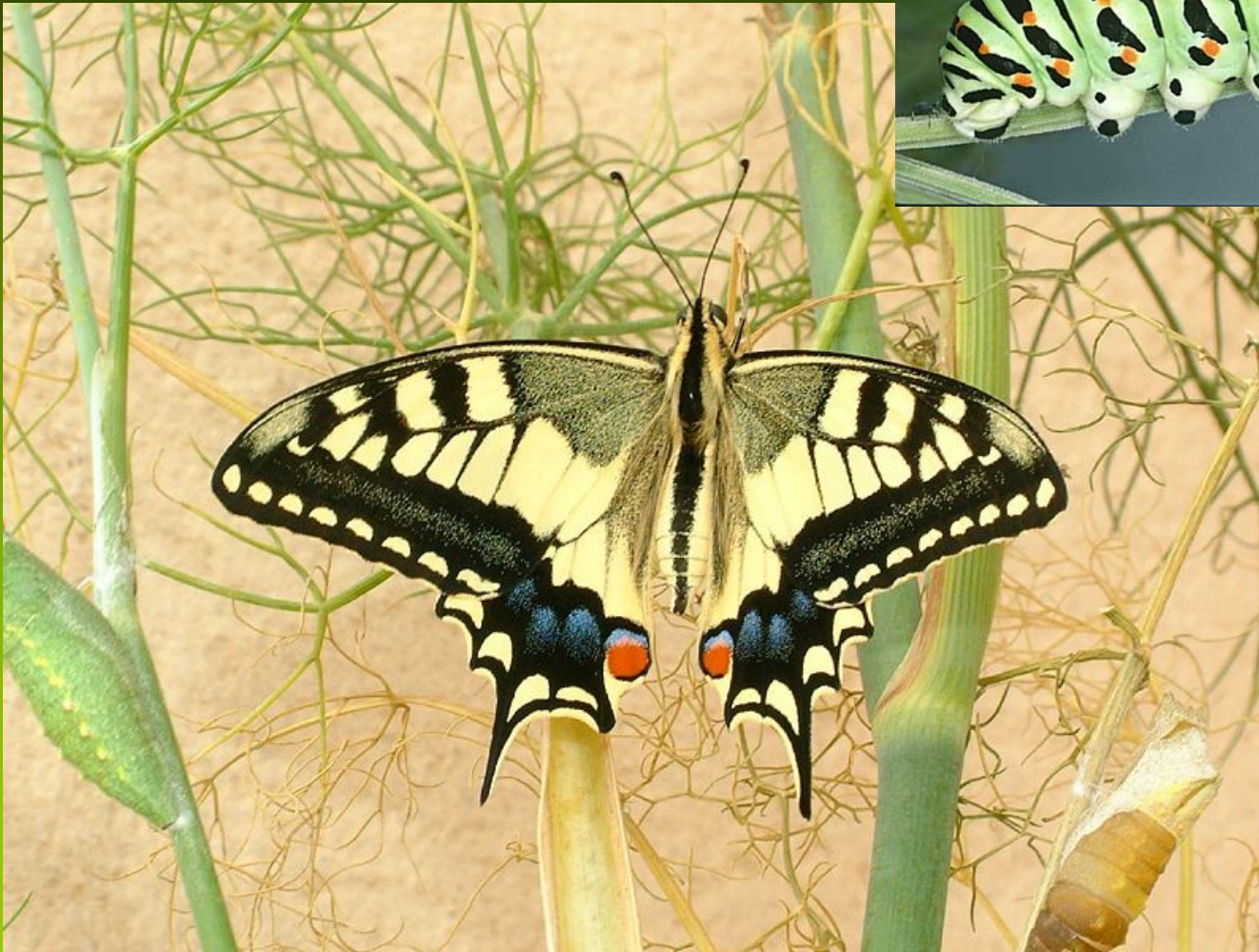

středomořský fenykl (*Foeniculum vulgare*).

otakárek fenyklový (*Papilio machaon*)

K hojným druhům u nás patří na loukách bedrník obecný (*Pimpinella saxifraga*),

<http://botanika.wendys.cz>

<http://botanika.wendys.cz>

na vlhčích loukách a v olšínách pak krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*)

děhel lesní (*Angelica sylvestris*),

podél cest jsou velmi častými druhy kerblík lesní (*Anthriscus sylvestris*),

bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*)

<http://botanika.wendys.cz>

bolševník obecný (*Heracleum sphondylium*)

máčka ladní (*Eryngium campestre*)

srpek obecný (*Falcaria vulgaris*)

pastinák setý (*Pastinaca sativa*)

jarmanka větší (*Astrantia major*)

žindava evropská (*Sanicula europaea*)

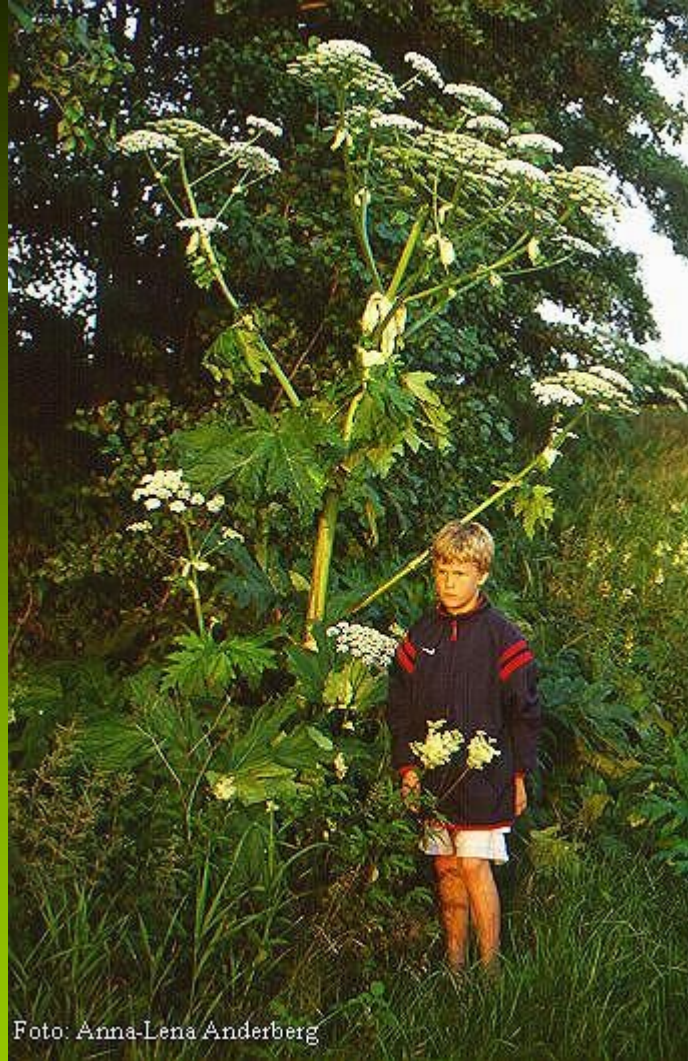

Ke známým jedovatým druhům patří bolehlav plamatý (*Conium maculatum*) a rozpuk jízlivý (*Cicuta virosa*)

bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*)

řád *Dipsacales*

zahrnuje 2 čeledi:

- zimolezovité (*Caprifoliaceae*)
- pižmovkovité (*Adoxaceae*)

vedle molekulárních synapomorfíí, patří k jejich typickým znakům vstříčné listy

čel. zimolezovité (*Caprifoliaceae*)

byliny, keře až menší stromky
nebo liány

36/810 především v mírném
pásmu severní polokoule, u nás 31
druhů

Zahrnuje dřívější čeled'
Valerianaceae, *Dipsacaceae* a
rody *Lonicera* a *Symphoricarpos* z
dřívější čeledi *Loniceraceae*

listy vstřícné,
jednoduché se
zpeřenou
žilnatinou nebo
zpeřeně
členěné, bez
palistů

<http://botanika.wendys.cz>

Květy, oboupohlavné, synsepalní a sympetalní, kalich 5cípý, koruna 5cípá

Tyčinek 4 nebo 5, nitky přirostlé ke koruně

G (2-5), semeník spodní

Plod tobolka, nažka nebo bobule

K nejhojnějším patří kozlík lékařský (*Valeriana officinalis*), růžově kvetoucí.

z pěstovaných druhů sem patří keř pámelník poříční (*Symphoricarpus rivularis*) s bobulemi většími, bílými, používaný občas jako živý plot.

nebo zimolez pýřitý (*Lonicera xylosteum*)

K hojným na loukách patří zejména chrastavec rolní (*Knautia arvensis*);

do suchých vazeb se často užívá pěstovaná štětka lesní (*Dipsacus silvester*).

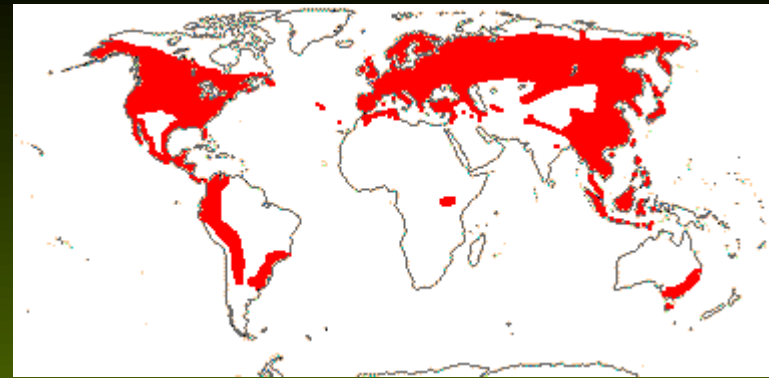

čel. pižmovkovité (*Adoxaceae*)

zahrnující jak samotný druh *Adoxa moschatelina* původně monotypické čeledi *Adoxaceae*, tak rody *Viburnum* a *Sambucus* původní čeledi *Loniceraceae*

5/245 hlavně v temperátní zóně severní polokoule, u nás 6 druhů

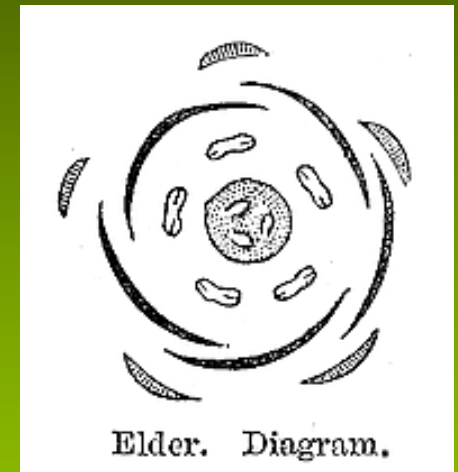
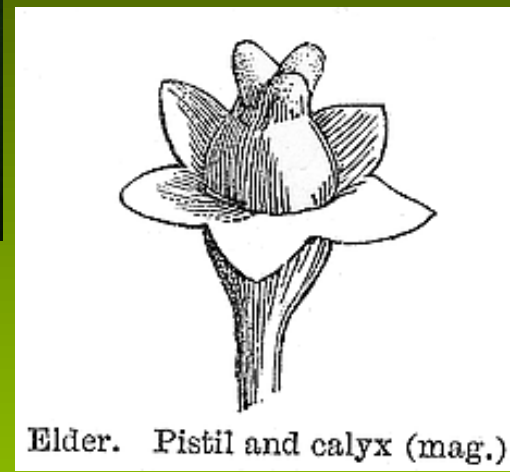
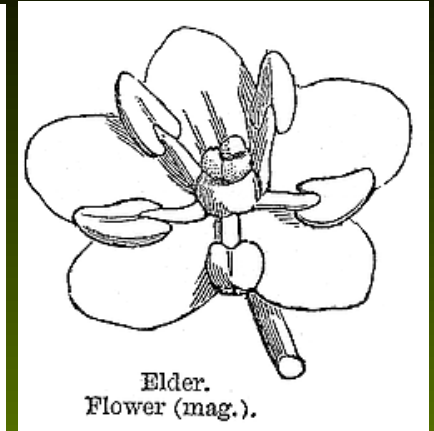

Zpravidla dřeviny se vstřícnými, jednoduchými nebo řidčeji složenými listy.

Květy pravidelné nebo souměrné,
synsepalní a sympetalní, nejčastěji 5četné
Gyneceum srostlé ze 2-5 plodolistů
Semeník spodní

© Milan Štech

Plod zpravidla bobule

z hojnějších sem patří keře vesměs v podrostu lesů se vyskytující - bez černý (*Sambucus nigra*), s černými bobulemi a bílou dužinou,

bez hroznatý (*S. racemosa*), s bobulemi červenými a dřeví rezavě hnědou,

červené bobule má také kalina
obecná (*Viburnum opulus*)

řád *Asterales*

zahrnuje 12 čeledí, z nichž důležité jsou dvě:

- hvězdnicovité (*Asteraceae*)
- zvonkovité (*Campanulaceae*)

z „našich“ čeledí sem patří ještě vachtovité (*Menyanthaceae*)

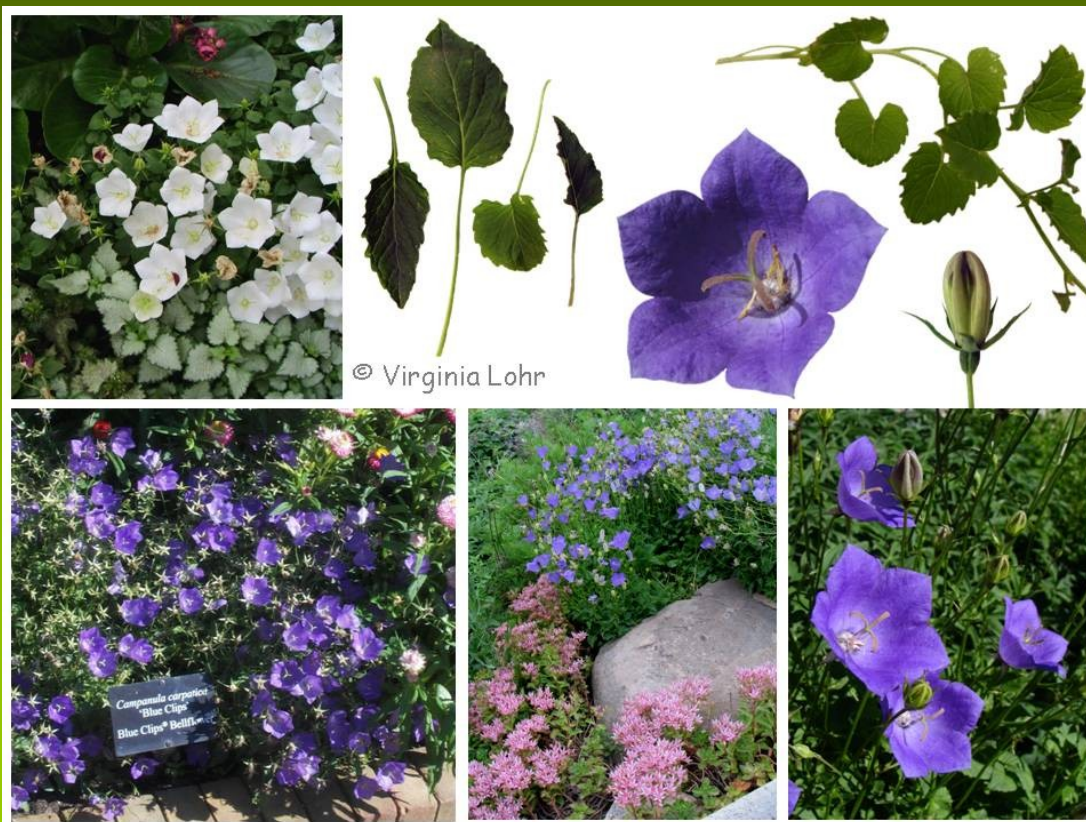

čel. zvonkovité (*Campanulaceae*)

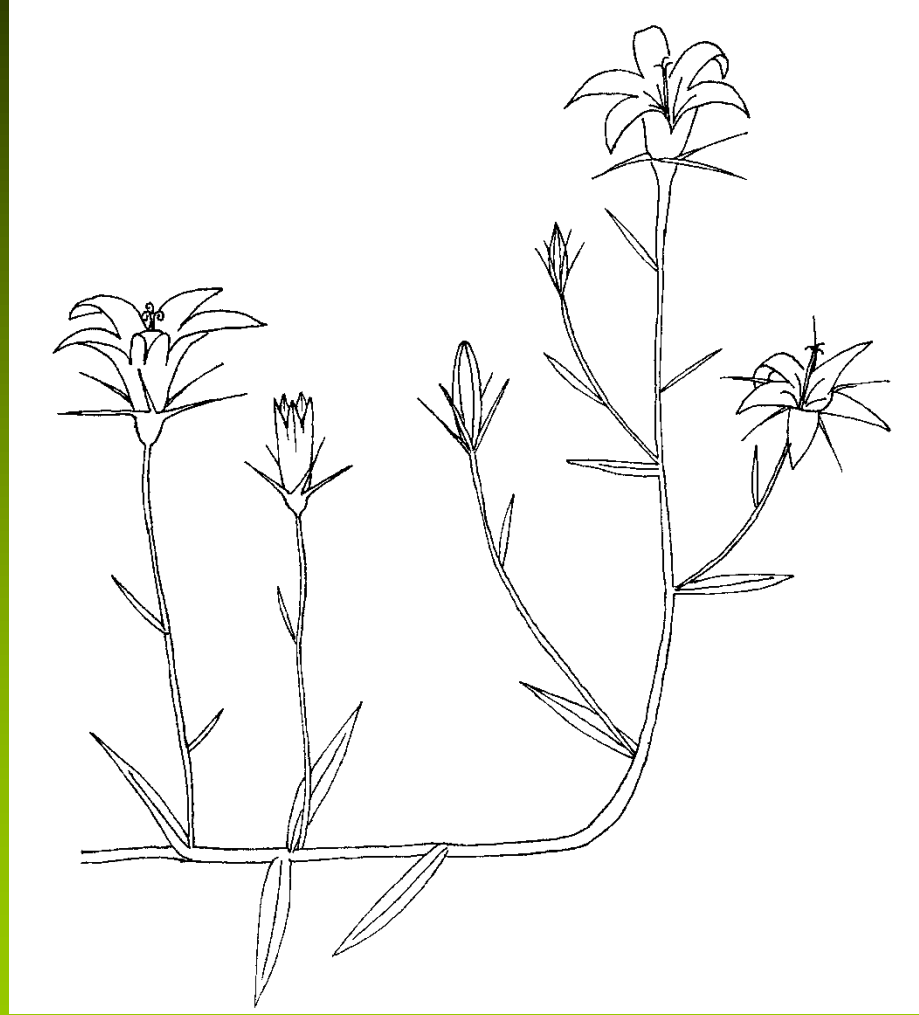
Byliny,

65/2200 především v mírném pásmu
severní polokoule,

u nás 4/20.

listy jednoduché, střídavé

Květy oboupohlavné, aktinomorfní, u našich zástupců kalichy volné s 5 sepaly a koruny 5-cípé

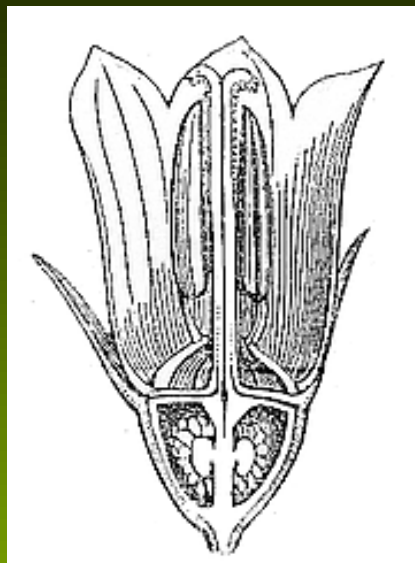

tendence ke zmenšování a sdružování do kompaktních květenství.

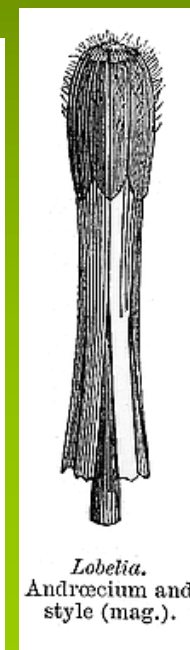

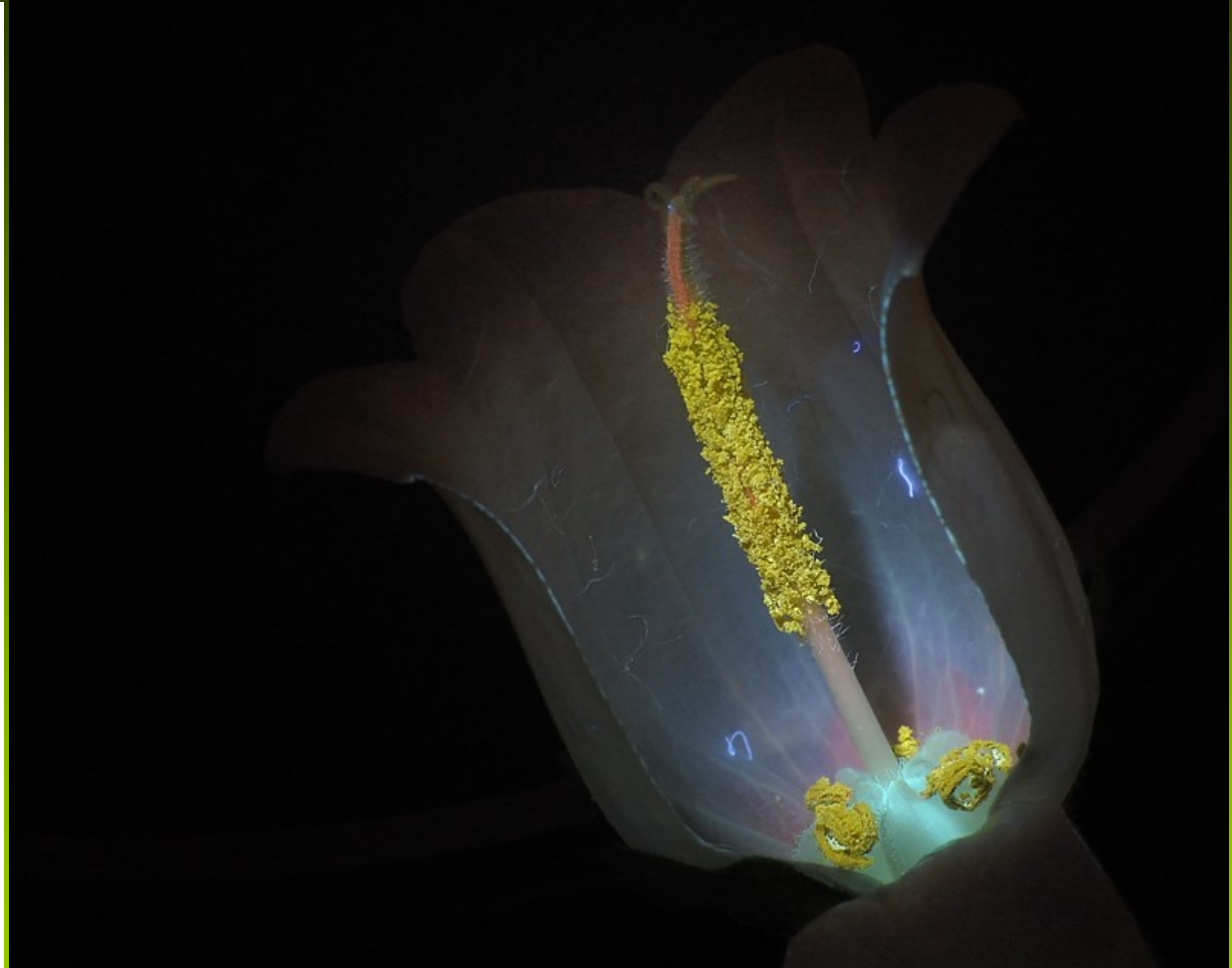
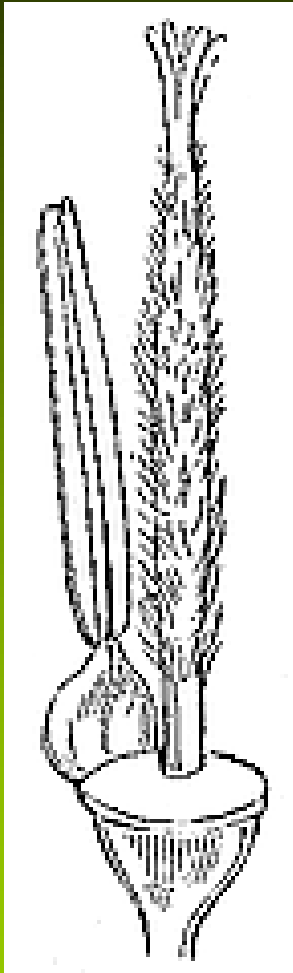
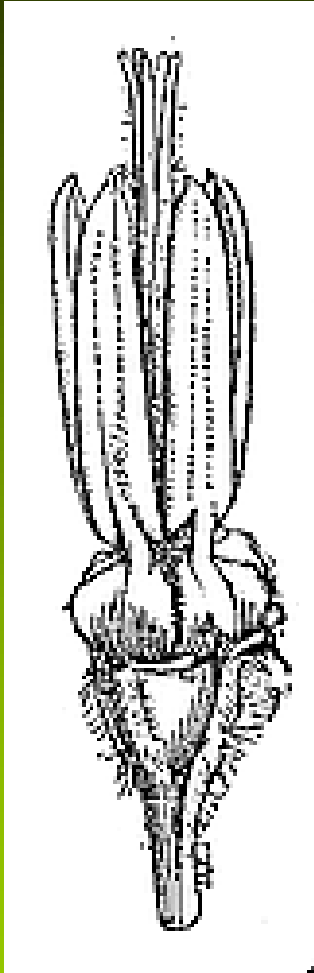
Tyčinky s volnými nitkami, u některých zástupců patrný laterální srůst prašníků.

Lobelia cardinalis
Campanulaceae
Gerald D. Carr

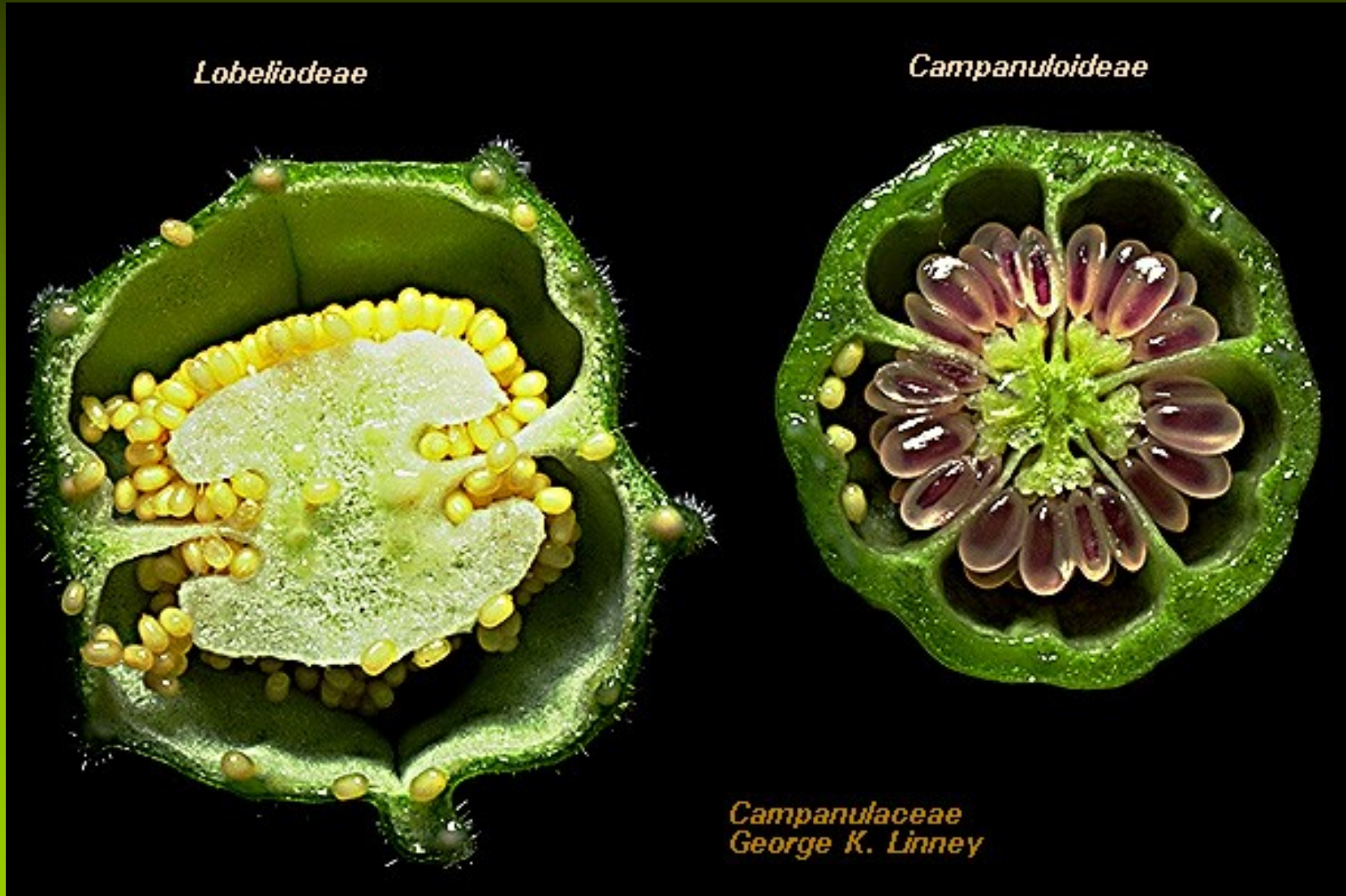

Prašníky introrsní = otvírají se směrem dovnitř,
pyl nabrán čnělkovými kartáčkovitými chlupy

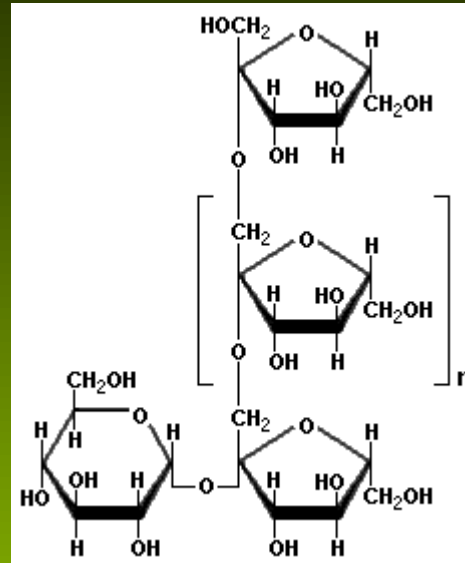

U srostlého pestíku tendence ke snižování počtu plodolistů z 5 až na 2 a současně přesun od svrchního k polospodnímu až spodnímu semeníku. Jednotlivá pouzdra semeníku nesou mnoho vajíčky. Plody tobolky.

Podobně jako *Asteraceae* obsahují místo škrobu zásobní inulin.

有机食品
ORGANIC FOOD

ORGANIC

INULIN

(Water Soluble Dietary Fibre)

USDA ORGANIC

JAS

K nejhojnějším patří na loukách zvonek okrouhlolistý (*Campanula rotundifolia*)

zvonek rozkladitý (*Campanula patula*)

© Copyright Prosický
www.naturephoto.cz

podél cest roste často zvonek řepkovitý (*Campanula rapunculoides*)

v listnatých lesích pak najdeme často zvonek kopřivolistý (*Campanula trachelium*)

zvonek broskvolistý (*Campanula persicifolia*)

zvonečník klasnatý
(*Phyteuma spicatum*)

Asteraceae

Počtem druhů největší
čeleď kvetoucích rostlin,
kosmopolitního rozšíření,
1535/23 000 druhů, u nás
125/580 (včetně četných
apomiktů).

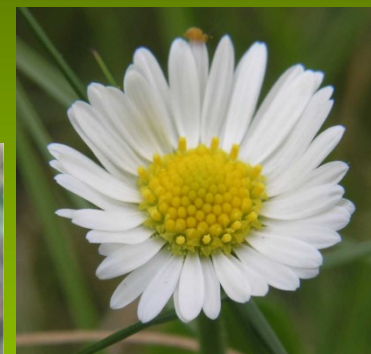

u nás zastoupeny 3 podčeledi:

Asteroideae

Carduoideae

Cichorioideae

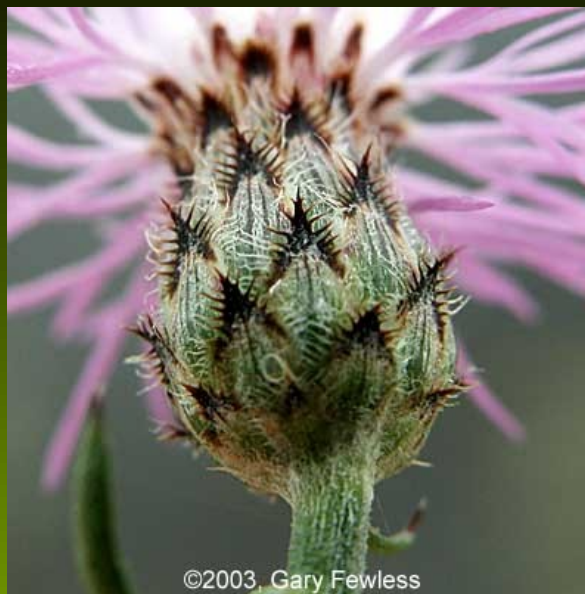
Zpravidla byliny. Listy střídavé, řidčeji vstřícné, zpravidla jednoduché, často členěné, bez palistů

Květy drobné, uspořádané v úborech, napodobujících biologický květ, entomogamní. Květy v úborech zpravidla 2 typů, okrajové (paprsek) jazykovité, středové (terč) trubkovité, někdy terč chybí.

©2003, Gary Fewless

L'automne
S.T. Dong <http://www.colori.cn>

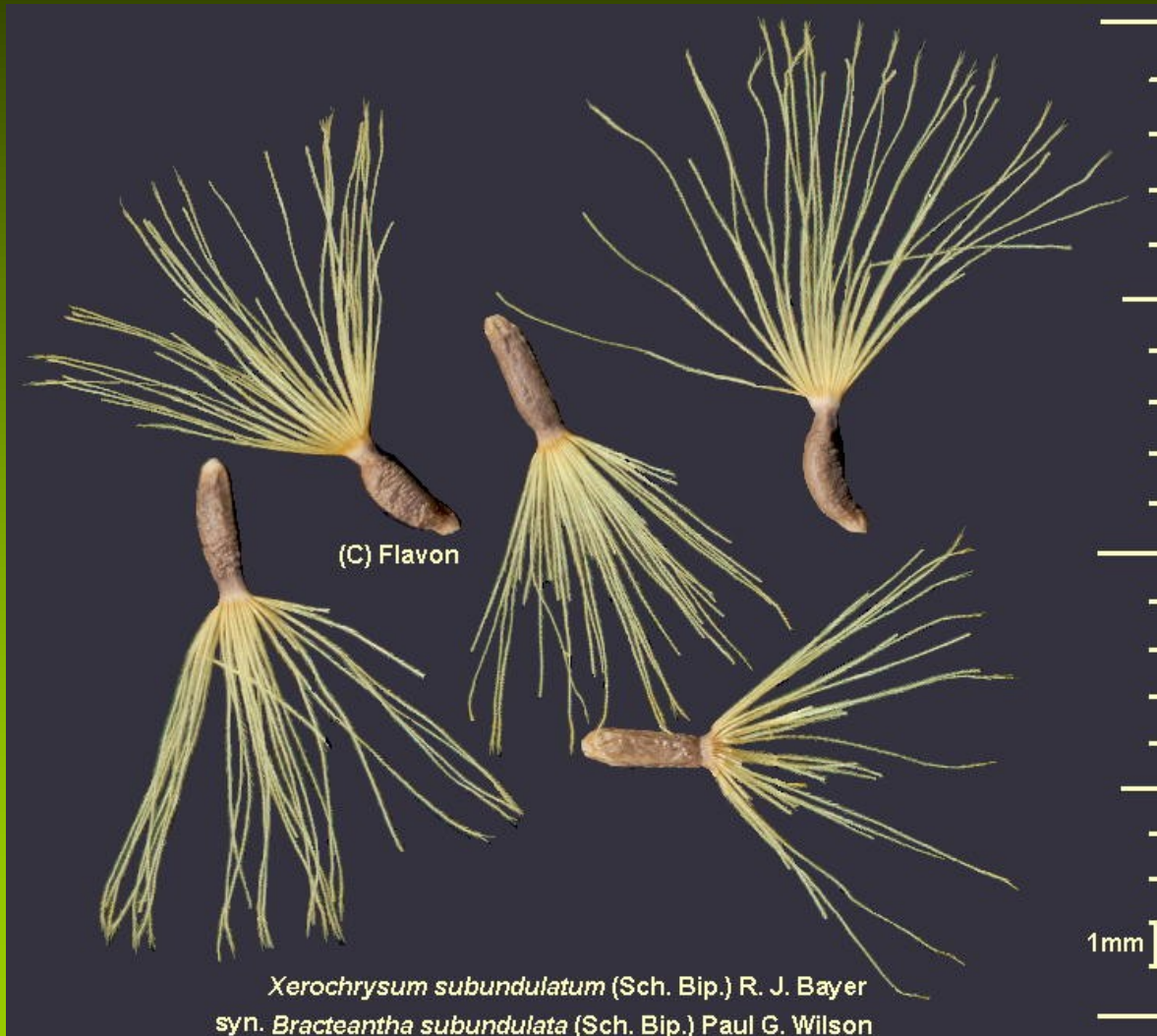
Université Libre de Bruxelles - Iconothèque

Vnější
obal úboru
tvořený
listeny =
zákrov

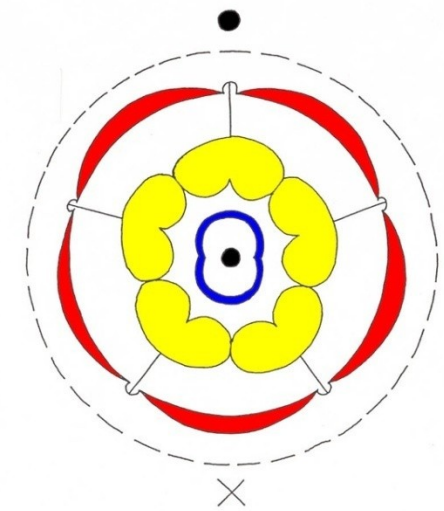
Jednotlivé květy jednopohlavné i oboupohlavné, v úboru různým způsobem kombinované.

Kalich přeměněn na chmýr nebo chybí.

Fam. Asteraceae (Compositae, Korbblütler)

* oder ↓ K^{Pappus} (C (5) A (5) $\overline{G(2)}$)

Jazykovité květy tvoří jazyk ze 3 nebo 5 původních lístků.

Trubkovité květy 5-cípe

Pestík srostlý ze 2 plodolistů, blizna 2laločná, semeník spodní s jediným vajíčkem.

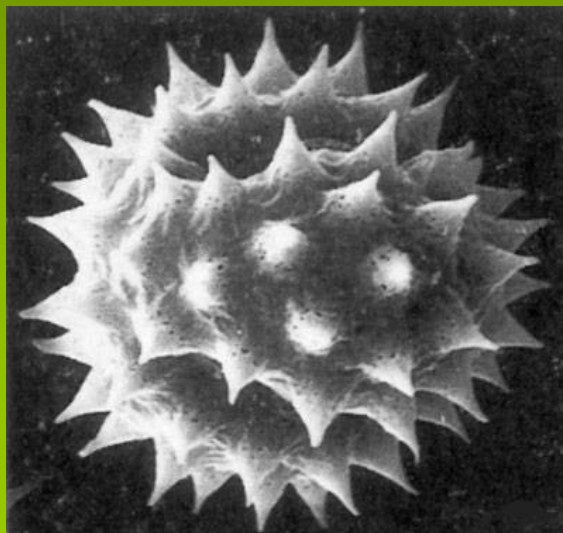
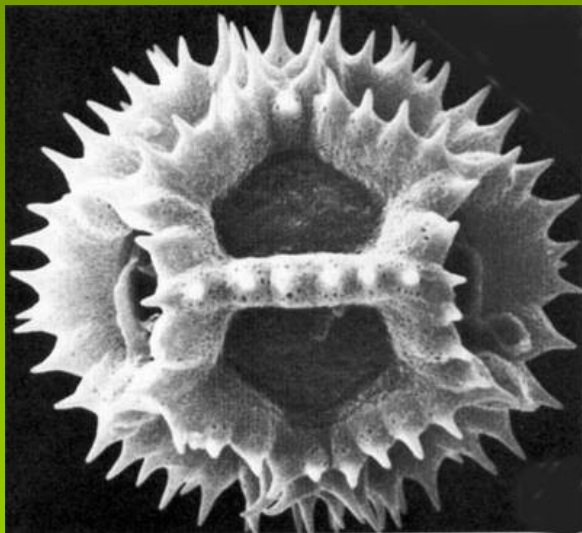
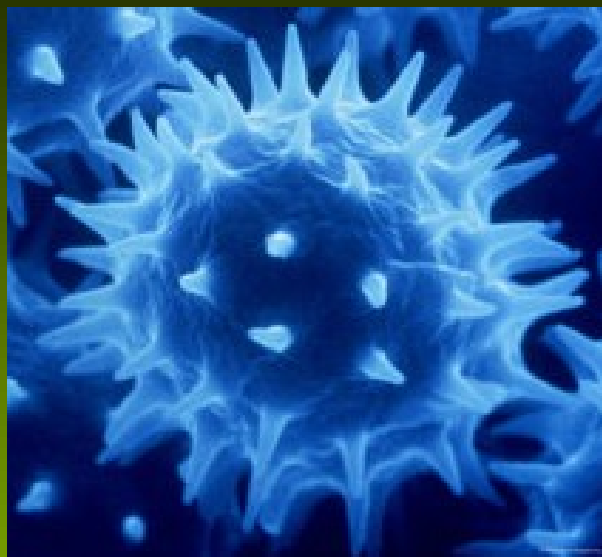
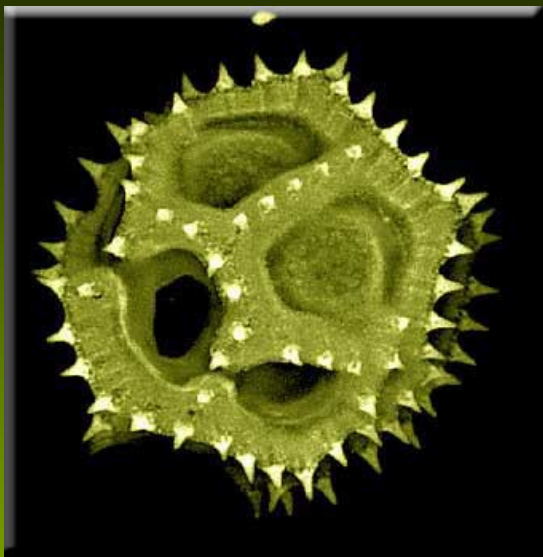

Tyčinek 5, bázemi přirostlé ke koruně,
bočně srostlé v prašnicích.

U hmyzosnubných druhů osténkatý pyl

plodem je nažka.

©2003, Gary Fewless

COPYRIGHT J.R. MANHART

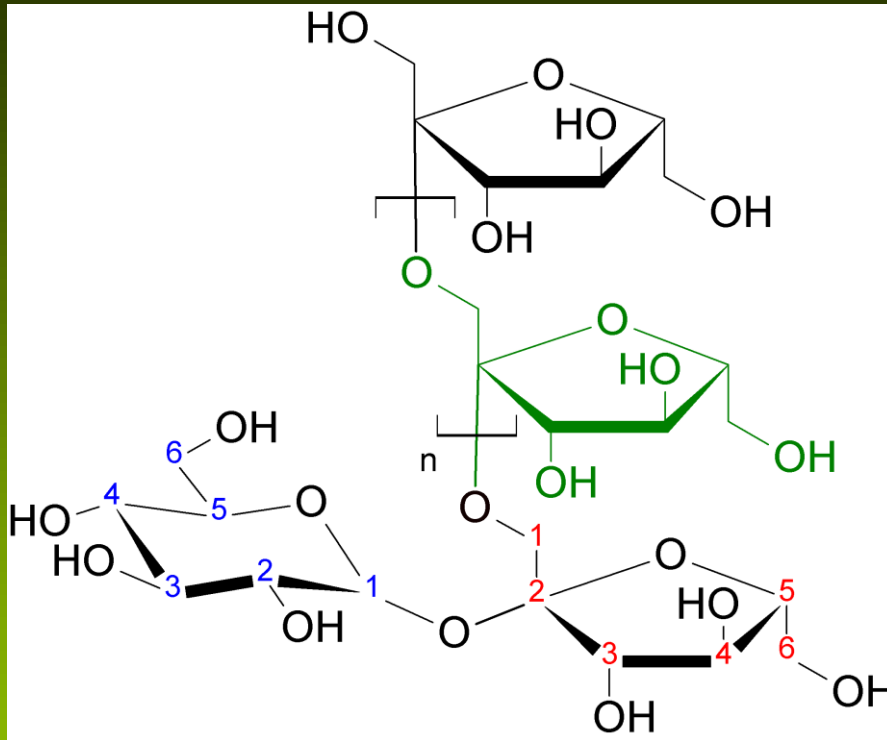
0.5 mm

achenes (cypselae)
dark brown,
ca. 2 mm long,
5-ribbed
gland-dotted

Mikania scandens (L.) Willd.
climbing hempvine, achene
Kevin J. Lanclos
LSU Herbarium

Jako zásobní látku obsahují inulin.

Sacharid, který u hvězdnicovitých a zvonkovitých nahrazuje škrob. Chutná sladce, ale neštěpí se amylázou, takže při trávení není využit a chová se jako rozpustná vláknina.

Podčeleď *Asteroideae*

Pletiva bez mléčnic. V úboru trubkovité květy tvoří terč obklopený paprsky, tvořenými jazykovitými květy zakončenými 3 zoubky; někdy jen terč bez paprsků.

Z užitkových druhů sem patří slunečnice roční (*Helianthus annuus*) původem ze Severní Ameriky,

Jako léčivka se sbírá heřmánek pravý (*Matricaria chamomilla*),

Na místech s vysokým obsahem
nitrátů roste heřmánek terčovitý
(*Matricaria discoidea*),

zlatobýl obecný (*Solidago virgaurea*) a zavlečený zlatobýl kanadský (*Solidago canadensis*)

pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris*), který patří mezi významné pylové alergeny pozdního léta a podzimu.

Jako přísada do likérů se používá pelyněk pravý (*Artemisia absinthium*).

Pro okrasu se pěstují nejčastěji druhy rodů astra (*Aster*), jiřina (*Dahlia*),

kamzičník (*Doronicum*), aksamitník = afrikán (*Tagetes*),

slaměnka (*Ammobium*), rudbékie
(*Rudbeckia*)

měsíček lékařský (*Callendula officinalis*) užívaný též jako léčivka v dermatologii; jako léčivka je dnes velmi rozšířená také třapatka (*Echinacea*)

plevelný druh je rmen rolní (*Anthemis arvensis*),

plevelný druh je heřmánek nevonný (*Matricaria inodora*),

<http://botanika.wendys.cz>

plevelné druhy zavlečené: pětour malokvětý (*Galinsoga parviflora*) a p. kopřivolistý (*G. urticaefolia*)

Na ruderálních místech a podél komunikací je hojný turan kanadský (*Erigeron canadensis*),

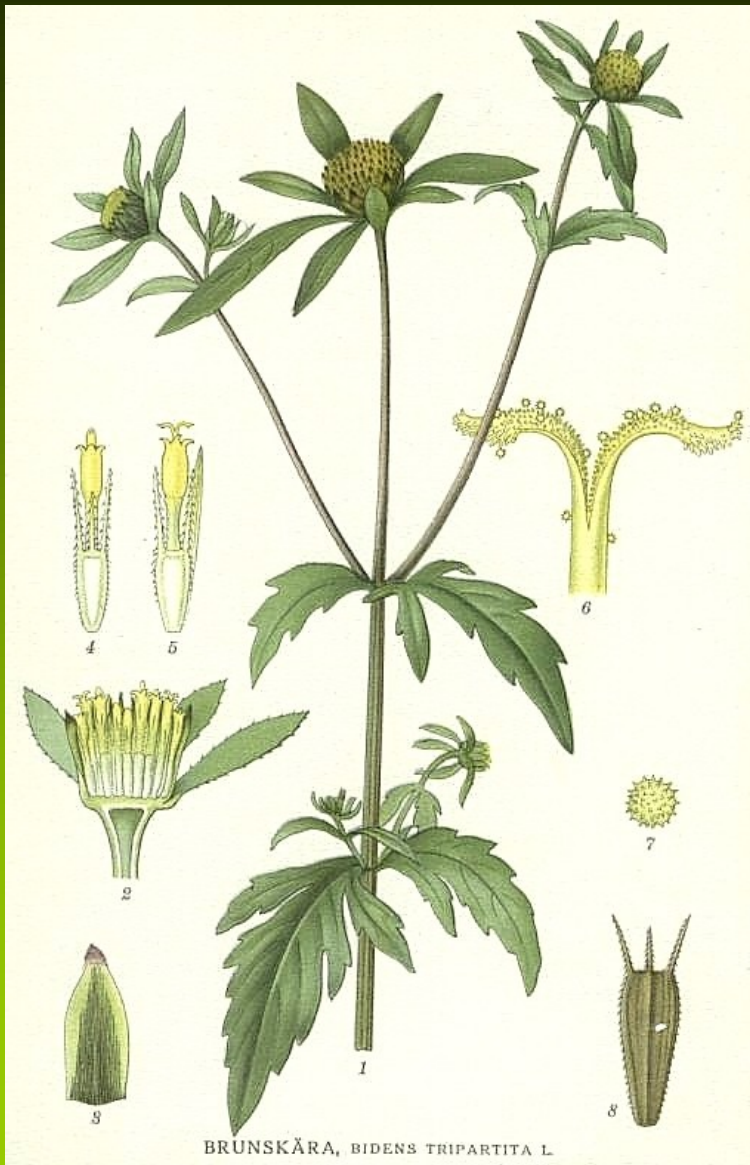

vraťič obecný (*Tanacetum vulgare*),

na březích vod najdeme dvouzubec
trojdílný (*Bidens tripartita*)

Na loukách je častý řebříček obecný (*Achillea millefolium*),

sedmikráska chudobka (*Bellis perennis*),

kopretina bílá (*Chrysanthemum leucanthemum*).

starček vejčitý = Fuchsův (*Senecio ovatus* = *S. fuchsii*)

Podčeleď *Carduoideae*: často dvouleté pichlavé byliny. Pletiva bez mléčnic. Všechny květy v úboru trubkovité.

©2005 Jeffrey Phippen

chrpa modrá (*Centaurea cyanus*).

chrpa čekánek (*Centaurea scabiosa*).

chrpa luční (*Centaurea jacea*).

<http://botanika.wendys.cz>

Obtížnými pleveľy jsou pcháč
ošet (*Cirsium arvense*),

pcháč obecný (*Cirsium vulgare*),

pcháč
bahenní
(*Cirsium
palustre*),

pcháč zelinný (*Cirsium oleraceum*),

pcháč potoční (*Cirsium rivulare*),

Cirsium rivulare 'Atropurpureum', Sophie en mai 07

pcháč šedý (*Cirsium canum*),

bodlák (*Carduus*)

pcháč (*Cirsium*)

bodlák kadeřavý (*Carduus crispus*)

(c) Anna Nowak-Dańda, www.atlas-roslin.pl

bodlák obecný (*Carduus acanthoides*)

lopuch plstnatý (*Arctium tomentosum*).

Photo copyright Henriette Kress
<http://www.henriettesherbal.com>

Podčeleď
Cichorioideae

Pletiva s
mléčnicemi.

Všechny květy v
úboru jazykovité,
zakončené 5
zoubky.

užitkovým druhem je listová zelenina locika salátová (*Lactuca sativa*)

jako užitková slouží čekanka obecná (*Cichorium intybus*) skýtající kávovou náhražku cikorku (kulovitý kořen) nebo zeleninu čekankové puky

Na loukách je častá máchelka podzimní
(*Leontodon autumnalis*)

nebo máchelka
srstnatá (*Leontodon
hispidus*),

stejně jako druhy rodu pampeliška (*Taraxacum*).

pampeliška (*Taraxacum*).

pampeliška (*Taraxacum*).

Na polích jsou běžné druhy rodu mléč (*Sonchus*)

mléč rolní (*Sonchus arvensis*)

mléč zelinný (*Sonchus oleraceus*)

Na výslunných místech je
častý jestřábník chlupáček
(*Hieracium pilosella*)

jestřábník zední (*Hieracium murorum*) a j. Lachenalův (*H. lachenalii*).

V lesích je častá mléčka zední (*Mycelis muralis*)

